

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра міжнародного, цивільного та комерційного права

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

ОБМЕЖЕННЯ МАЙНОВИХ ПРАВ ПОДРУЖЖЯ

студентки 2 курсу, 7 мз групи,

спеціальності 081 «Право»,

спеціалізації

«Цивільне право і процес» _____ Неделько Тетяни Ігорівни

Науковий керівник

к.ю.н. _____ Погарченко Тетяна Віталіївна

Гарант освітньої програми

д.ю.н. _____ Примак Володимир Дмитрович

Київ-2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МАЙНОВИХ ПРАВ ПОДРУЖЖЯ	
1.1. Поняття, сутність та види майнових відносин подружжя.....	7
1.2. Правова природа особистої приватної власності чоловіка та дружини.....	13
1.3. Характеристика спільної сумісної власності подружжя.....	17
РОЗДІЛ 2 ОСОБЛИВОСТІ ОБМЕЖЕННЯ МАЙНОВИХ ПРАВ ПОДРУЖЖЯ	
2.1. Правові обмеження права особистої приватної власності чоловіка та дружини.....	21
2.2. Правовий режим окремих об'єктів права спільної сумісної власності подружжя.....	27
2.3. Зарубіжний досвід обмеження майнових прав подружжя	41
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	55

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Правове регулювання майнових відносин у сім'ї були та є на сьогодні об'єктом окремої уваги як з боку законодавства, так і з боку доктрини права. Наразі держава на етапі розвитку інтегрування в Європейський Союз у різних суспільних відносинах, для забезпечення громадян України захистом та охороною їх прав.

Суттєві соціально-економічні оновлення, що відбулися за останні роки, вплинули на реформування сімейного законодавства та подальшого його уточнення. Майнові правовідносини подружжя являють собою складний комплекс взаємопов'язаних дій стосовно володіння, користування або розпорядження майном. Для захисту майнових інтересів подружжя та для справедливого поділу майна, існує законодавче регулювання даних відносин із врахуванням майнової спільності, правового режиму спільного сумісного майна, наявних договірних відносин між подружжям, порушення подружніх обов'язків.

Сімейне законодавство передбачає обов'язок подружжя матеріально підтримувати один одного у шлюбі. Майнові права та обов'язки щодо надання взаємної підтримки виникають у подружжя з моменту реєстрації шлюбу та існують протягом усього часу перебування в шлюбі. Це все не залежить від віку, стану здоров'я або матеріального благополуччя. Сімейне законодавство як самостійна галузь законодавства України на різних етапах історичного розвитку нашої держави та суспільства зазнавало значних змін. Багаторічний досвід застосування законодавства про шлюб та сім'ю виявив значну кількість невирішених проблем та протиріч, котрі ще більше загострилися на фоні змін у соціально-економічній сфері. Майнові правовідносини між подружжям складають основну частину відносин подружжя, регульованих правом. У сучасному житті майнові правовідносини подружжя відіграють значну роль, надаючи зворотний зв'язок до особистих правовідносин, пов'язаних з укладенням, розірванням шлюбу, утриманням членів сім'ї. Це в першу чергу

пов'язано з тими змінами, які відбуваються в економічному, соціальному та духовному житті сучасного українського суспільства, що не може не впливати на формування та зміну життєвих цінностей людей.

Підґрунтям для дослідження проблем та особливостей обмеження майнових прав подружжя стали праці таких вчених: М.І. Байрачна [17], [18], [19], О. Б. Гриняк [23], О. О. Довбиш [24], М. М. Дякович [25], В.О. Кожевникова [29], [30], М.І. Лаптева [39], О.В. Мельниченко [43], В.В. Надьон [44], О.М. Нікітюк [48], Я. В. Новохатська [47], О. С. Простибоженко [52], Л.П.Радченко [53], М. М. Сібільов [59], М. О. Стефанчук [60], О. А. Сурженко [61], Ю.І.Чалий [67], О.В.Тичковська [62], І.В. Чеховська [68], Р. Б. Хобор [64], та інші.

Мета дослідження. Авторка випускної кваліфікаційної роботи ставила за мету визначити особливості правового регулювання суспільних відносин, пов'язаних з обмеженням майнових прав подружжя.

Для досягнення поставленої мети потрібно виконати такі **завдання**:

- визначити поняття та сутність майнових правовідносин подружжя;
- розглянути правову природу особистої приватної власності чоловіка та дружини;
- дати правову характеристику спільної сумісної власності подружжя;
- визначити правові обмеження права особистої приватної власності чоловіка та дружини;
- дослідити та розкрити особливості правового режиму окремих об'єктів права спільної сумісної власності подружжя;
- проаналізувати зарубіжний досвід щодо обмеження майнових прав подружжя.

Об'єктом дослідження є правовідносини щодо обмеження права особистої приватної власності чоловіка та дружини та права спільної сумісної власності подружжя.

Предметом дослідження в кваліфікаційній роботі є обмеження майнових прав подружжя.

Методами дослідження стали загальнонаукові та спеціальнонаукові методи аналізу, які у сукупності застосовувалися для з'ясування сутності правовідносин, що виникають у сфері майнових прав подружжя. Серед них можна виокремити такі методи: діалектичний метод пізнання супроводжував весь процес дослідження і дав можливість проаналізувати прояви проблематики майнових прав подружжя, поділу майна подружжя в Україні та зарубіжних країнах; метод логічного аналізу застосовувався при дослідженні змісту норм, що регулюють майнові відносини подружжя; дав можливість дослідити нормативно-правові джерела і здобутки юридичної науки у сфері регулювання правового режиму майна подружжя; порівняльно-правовий метод дав можливість провести порівняльний аналіз майнових прав подружжя, обґрунтувати наукові висновки і теоретичні пропозиції щодо правового статусу майна подружжя; догматичний аналіз норм чинного законодавства сприяв виявленню прогалин і дозволив сформулювати пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання майнових відносин, які виникають між подружжям, розробити конкретні пропозиції для оптимізації законодавства України щодо правового режиму майна подружжя в Україні.

Наукова новизна полягає в комплексному дослідженні основних проблем майнових прав подружжя, порівнянні нормативно-правових актів України та зарубіжних країн, що стосуються обмеження зазначених прав, виявленні недоліків і наведенні пропозицій щодо удосконалення українського законодавства про майнові відносини подружжя.

Окремі положення випускної кваліфікаційної роботи викладено у статті «Зарубіжний досвід обмеження майнових прав подружжя», що опублікована у збірнику наукових статей «Правове регулювання цивільних відносин» К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. с. 157-162.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що їх зміст у багатьох аспектах доповнює наукові знання з розвитку та функціонування інституту сімейних відносин у сфері обмеження майнових прав подружжя. Що наразі вимагає систематичного аналізу та удосконалення. Зібраний матеріал і

узагальнення можуть бути використані для підготовки узагальнюючих праць, при підготовці лекційних занять та спецкурсів у вищих навчальних закладах.

Структура випускної кваліфікаційної роботи обумовлена метою і предметом дослідження та авторським підходом до розгляду обраної теми. Випускна кваліфікаційна робота складається із вступу, двох розділів, які включають в себе шість підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Повний обсяг роботи становить 54 сторінки, із яких основна частина роботи займає 62 сторінки. Список використаних джерел складається з 71 найменування.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МАЙНОВИХ ПРАВ ПОДРУЖЖЯ

1.1. Поняття, сутність та види майнових відносин подружжя

1. Право визначає основні параметри поведінки подружжя в майновій сфері: закріплює, яке майно перебуває у власності чоловіка та дружини або когось з них окремо, встановлює обсяг прав і обов'язків подружжя щодо цього майна, умови їх реалізації, порядок набуття й відчуження майна, відповідальність подружжя за спільними та особистими зобов'язаннями тощо. Правовий режим майна подружжя визначається в двох випадках: в першому, коли він встановлений законодавцем, а в іншому - кимось з учасників майнових відносин, а саме подружжям. Далі можна говорити про законний та договірний правовий режим подружнього майна. Законний режим майна відрізняється від другого низкою ознак. Перший поширюється на всіх осіб, які вступають у шлюб, а шлюбний контракт має силу тільки для подружжя. У літературі з сімейно-правових питань останнім часом завершилося формування концепції правового режиму майна членів сім'ї, вирішальна роль в обґрунтуванні якої належить І. Жилінковій. Невипадково дослідники питань сімейного права також постійно вживають поняття «правовий режим», хоч і не завжди дають йому визначення та розкривають його зміст. При цьому термін «правовий режим» використовувався і використовується в різноманітних інтерпретаціях та стосовно різних об'єктів правового регулювання. Так, у юридичній літературі вирізняється правовий режим подружжя, правовий режим майна часткової спільної власності, правовий режим майна батьків і дітей, правовий режим сім'ї, режим спільності і роздільності майна подружжя та ін. Тому цілком юридично коректно стверджувати, що існує правовий режим дошлюбного майна, правовий режим майна, придбаного в шлюбі [34, с. 182].

Водночас у юридичній літературі є досить вживаними такі поняття, як «принцип роздільності майна» і «принцип спільності майна» подружжя, що для дослідників мають однакове юридичне значення.

Подружні права й обов'язки за своєю природою досить різноманітні: одна їх частина має особистий, а інша - майновий характер. У сучасному світі значну роль відіграють права подружжя на майно у сімейних правовідносинах. Саме обґрунтовані обмеження майнових прав подружжя з боку держави суттєво сприяють належному захисту та охороні приватної власності та спільної сумісної власності подружжя. На сьогодні, одним з найважливіших напрямів розвитку правового регулювання сімейного права являє собою законодавча регламентація майнових правовідносин подружжя. Шлюбно-сімейні правовідносини між подружжям виникають лише у тому разі, коли шлюб оформлено належним чином, відповідно до вимог національного законодавства (на сьогодні майнові відносини врегульовані Сімейним кодексом України, введеним в дію 1 січня 2004 року, в окремих випадках можливе застосування норм цивільного законодавства, що визначають, наприклад, умови дійсності правочинів, які укладаються між подружжям). Внаслідок такого шлюбу жінка та чоловік набувають правового та соціального статусу подружжя з відповідними подружніми правами та обов'язками.

Сама собою категорія «майно» залежно від загального контексту і використовується як у вузькому, так і в широкому сенсі: як окрема річ або сукупність речей, як сукупність речей та майнових прав особи, або - у найбільш широкому значенні - як сукупність речей, майнових прав та обов'язків [24, с.49]. Прийнято вважати, що майнові правовідносини подружжя - це складний комплекс взаємопов'язаних дій та юридично значущих рішень дружини та чоловіка щодо володіння, користування та розпорядження належним їм майном. Так, майнові правовідносини чоловіка та дружини є досить різноманітними, а тому в сімейно-правовій науці мають різні наукові підходи, класифікації.

Цивільний кодекс України (далі - ЦК України) не містить визначення майнових прав, але в статті 190 ЦК України сформульоване певне посилання на їх ототожнення та зазначено визнання майнових прав речовими правами. Так, згідно зі статтею 190 ЦК України, майнові права - неспоживна річ, визнаються

речовими правами [3]. У контексті положень частини 1 статті 8 СК України однією з проблем є визначення питання про те, як саме застосовуються норми цивільного права України до регулювання сімейних відносин. Безпосередньо або субсидіарно. Думки представників різних українських наукових юридичних шкіл у цьому питанні є діаметрально контрастними. Так, на думку М.М. Сібільова, немає підстав говорити про субсидіарне застосування норм ЦК України до сімейних відносин [59, с.199].

Положення чинного законодавства, дозволяють встановити складові правового режиму майна подружжя. Розуміючи співвідношення понять «майнові відносини подружжя» - значно ширше за своїм змістом від поняття «відносини власності подружжя», а тому, коло майнових відносин подружжя не обмежується відносинами їх власності. Майнові правовідносини виникають щодо спільного та роздільного майна подружжя, управління та розпорядження майном. З точки зору визначеності у правовідношенні зобов'язаної особи сімейні правовідносини поділяються на абсолютні та відносні [19, с. 59]. Абсолютними є такі сімейні правовідносини, у яких фігура зобов'язаної особи є невизначеною. Наприклад, подружжю на праві власності належить певне майно, тому всі інші особи не мають права порушувати право власності подружжя. Таким чином, особа, яка має обов'язок утримуватися від порушення права власності подружжя, заздалегідь не визначена. Такий обов'язок покладається на будь-яку особу, яка в той чи інший спосіб стикається з майном подружжя. Відносні правовідносини виникають у випадках, коли обидві сторони сімейного правовідношення є чітко визначеними. Наприклад, один з подружжя, який є непрацездатним, має право на отримання аліментів від іншого з подружжя, якщо той може таке утримання надати [56, с.224]. Для правовідносин подружжя характерним є їх складний характер, коли абсолютні та відносні правовідносини дуже тісно пов'язані між собою та існують, так би мовити, паралельно. Наприклад, правовідносини між чоловіком і жінкою щодо їх спільного майна є відносними, бо обидві сторони правовідносин є чітко визначеними, кожен із подружжя зобов'язаний володіти, користуватися та

розпоряджатися спільним майном, не порушуючи прав іншого з подружжя. У той же час щодо усіх третіх осіб подружжя виступає як єдиний власник, правомочна особа, якій протистоїть невизначене коло зобов'язаних осіб. У цьому сенсі правовідносини власності подружжя мають абсолютний характер. Майнові правовідносини у сімейному праві являють собою врегульовані норми сучасного законодавства, в яких об'єктом є будь-які майнові блага (наприклад, премії, нагороди, грошові утримання або речі індивідуального користування) [60, с. 79.].

Так, майнові правовідносини подружжя охоплюють три основні сфери - правовий режим майна подружжя у шлюбі; порядок управління майном; та відносини щодо надання утримання. Під майновими правами подружжя слід розуміти врегульовані нормами цивільного та сімейного законодавства міру можливої поведінки між подружжям щодо майна, набутого за час перебування у шлюбі (спільного майна), а також майна набутого до шлюбу, в період шлюбу за договором дарування або в порядку спадкування (щодо роздільного майна). Обґрунтовано, що майнові обов'язки у подружжя виникають не тільки щодо їх спільної сумісної власності, а й щодо особистої приватної власності одного із них. [61, с.224].

Наприклад, договір про надання утримання, відноситься до цивільно-правових договорів, а тому йому притаманні ознаки останнього, отже, обов'язок одного з подружжя надавати утримання за договором виникає на підставі визначених юридичних фактів:

- 1) наявність зареєстрованого шлюбу;
- 2) непрацездатності одного із подружжя;
- 3) потреби в матеріальній допомозі;
- 4) можливість другого з подружжя надавати утримання;
- 5) наявність укладеного договору між подружжя щодо утримання.

Визначаючи мінімальний розмір надання утримання одному із подружжя не менш одного прожиткового мінімуму, а щодо максимального розміру надання утримання, то він повинен бути розрахований залежно від можливостей

надання такого утримання в більшому розмірі або необхідності та доведеності збільшеного розміру утримання особою, яка потребує такого утримання [21, с. 124.].

Стягнення аліментів у примусовому порядку не є відповідальністю, а є виконанням основного обов'язку в примусовому порядку. Обґрунтовано, що відповідальність у сімейному праві має місце тоді, коли на боржника (правопорушника – платника аліментів) покладено додатковий обов'язок зі сплати неустойки за час прострочення виконання аліментного зобов'язання.

Також, можна сказати, що Сімейний кодекс України (далі – СК України) формує правовий режим майна подружжя, що будується з 7 глави (особистій приватній власності подружжя) та з глави 8 (спільній сумісній власності подружжя) [2].

Не можна залишити поза увагою і майнові права та обов'язки осіб, які перебувають у так званих фактичних шлюбних відносинах, тобто проживають однією сім'єю. Відповідно до положень цивільного та сімейного законодавства України проживання однією сім'єю жінки та чоловіка без шлюбу тягне виникнення визначених законом майнових прав та обов'язків [39, с. 94], а отже, має майново-правове значення. Зокрема, якщо жінка та чоловік проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою, у них виникають такі права:

- 1) право спільної сумісної власності на майно, набуте жінкою та чоловіком за час спільного проживання, якщо інше не встановлено письмовим договором між ними, і, як наслідок, поширення правового режиму такого майна положень глави 8 СК України (стаття 74 СК України);

- 2) право на утримання відповідно до положень статті 76 СК України у того з них, хто став непрацездатним під час спільного проживання, якщо жінка та чоловік тривалий час проживали однією сім'єю (частина 1 статті 91 СК України);

3) право на утримання відповідно до частин 2-4 статті 84, статей 86, 88 СК України у того з них, з ким проживає їх дитина (частина 2 статті 91 СК України);

4) право врегулювати свої сімейні (родинні) відносини за договором, який має бути укладений у письмовій формі (частина 2 статті 9 СК України);

5) можливість ухвалення судового рішення про усиновлення ними дитини (частини 4, 5 статті 211 СК України);

6) право на спадкування за законом в порядку четвертої черги один після одного за умови, що жінка та чоловік проживали однією сім'єю не менш п'яти років до часу відкриття спадщини (стаття 1264 ЦК України).

Переважна більшість визначених прав, автоматично створюють і виникнення певних обов'язків, пов'язаних з цими правами. З приводу цієї тези існує думка про те, що «не існує прав без обов'язків, не існує обов'язків без прав» [22, с. 164]. Однак законодавець не визначив ні в СК України, ні в ЦК України виконання обов'язків, які покладені на осіб, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах. На думку В. В. Надьон, саме ці суб'єкти правової сфери стають учасниками або сторонами правовідносин в силу особливої «прив'язки» їх суб'єктивних прав та обов'язків [44, с. 46]. СК України треба звернути більше уваги правам та обов'язкам осіб, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах. Таким чином, проаналізувавши деякі положення СК України, ЦК України, можна зробити висновок, що потрібно захистити майнові права, які виникають у подружжя, а також осіб, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах за час спільного проживання [41, с. 18]. Якщо один із подружжя намагається другого залишити взагалі без майна, то цей правочин в судовому порядку буде визнаний недійсним, на підставі порушення принципу добросовісності, розумності та справедливості [38, с.258]. Стосовно розуміння справедливості Ю. І. Чалий підкреслює, що справедливістю охоплені всі без винятку галузі права. Тож, цивільне право своїм суцільним проявом може сприйматись як справедливість [67, с.214]. Можна сказати, що, майнові права подружжя це врегульовані

нормами цивільного та сімейного законодавства правила можливої поведінки між чоловіком та дружиною щодо майна, яке було набуто за час перебування у шлюбі, а майнові обов'язки подружжя - врегульована нормами цивільного та сімейного законодавства міра належної поведінки подружжя з приводу майна, набутого за час перебування у шлюбі, але обов'язок існує лише остільки, оскільки існує право [45, с.348].

Таким чином, правовий режим майна подружжя визначається в двох випадках: в першому, коли він встановлений законодавцем, а в іншому - кимось з учасників майнових відносин, а саме подружжям. Тобто існує законний та договірний правові режими майна чоловіка та дружини. Майнові права та обов'язки подружжя займають одне з провідних місць у СК України. Однак, потрібно зазначити, що здійснення особою права приватної власності має обумовлюватися не тільки її майновими інтересами та отриманням певного матеріального задоволення, а й дотриманням суспільних інтересів. Майнові правовідносини подружжя охоплюють три основні сфери - правовий режим майна подружжя у шлюбі; порядок управління майном; та відносини щодо надання утримання.

1.2 Правова природа особистої приватної власності чоловіка та дружини

Із змісту нормативних положень глав 7 та 8 СК України, як уже було зазначено вище, власність у сім'ї існує у двох правових режимах - спільна сумісна власність подружжя та особиста приватна власність кожного з подружжя, залежно від якого регулюється питання розпорядження таким майном. Але термін «особиста приватна власність» сьогодення майже не використовується, в якості заміни щодо майна подружжя у сімейному праві з'явився інший - «роздільне майно» (тобто, коли одне відокремлюється від іншого, але це поняття не відображено в СК України, хоча й вживається частіше на практиці та в літературі). До особистої приватної власності чоловіка

та дружини СК України зазначив належним майно, яке кожен з подружжя набув до шлюбу (пункт 1 частини 1 статті 57 СК України), або у шлюбі, але на підставі договору дарування або в якості спадщини (пункт 2 частини 1 статті 57 СК України) чи за кошти, які належали кожному з подружжя особисто (пункт 3 частини 1 статті 57 СК України), або у випадку, якщо була завдана моральна шкода одному з подружжя, другий не набуває права власності щодо майна, яке було надано постраждалому у зв'язку з компенсацією моральної шкоди, відповідно, таке майно буде особистою приватною власністю (частина 4 статті 57 СК України). Отже, у випадку набуття майна за власні кошти чоловіком або дружиною в період шлюбу, дане майно не буде визнаватись спільним майном подружжя. Це також стосується грошей, які були набуті чоловіком чи дружиною до шлюбу, так і тих, що були отримані одним із подружжя в період шлюбу [49, с.10]. Водночас при з'ясуванні правового режиму особистої приватної власності певного майна можуть виникати труднощі, адже в Україні діє загальний режим спільності майна подружжя, відповідно до якого майно, придбане за час шлюбу, буде вважатись таким, що належить подружжю, тому особою має бути доведено протилежне, та довести що майно належить їй особисто (адже речі набуті в період шлюбу, автоматично становляться спільним майном подружжя) [48, с.136.]. Наприклад, суд може визнати за іншим із подружжя право на частку певної речі індивідуального користування (у тому числі і коштовності).

Окремо треба зазначити частину 5 статті 57 СК України, в якій зазначено що, власністю дружини чи чоловіка є страхові суми, які були отримані одним із подружжя у добровільному або обов'язковому порядку страхування та сплачувались за рахунок грошей, що були особистою власністю. Але якщо згадати попередні редакції саме цієї статті, то страхові суми, зазначені вище характеризували себе як роздільне майно подружжя [20, с. 503]. Говорячи більш детально за два правових режима страхових сум (обов'язкове особисте страхування та добровільне особисте страхування), можна їх охарактеризувати наступним : обов'язкове особисте страхування може мати різний правовий

режим, залежно від джерела виникнення певної суми, а отже, страхові суми, які були одержані чоловіком чи дружиною за добровільним особистим страхуванням можуть належати або одному з подружжя (наприклад, страхові внески оплачувались коштами, які були включно особистою приватною власністю одним з подружжя), або подружжю (мається на увазі, коли страхові внески оплачувались коштами, які були спільною власністю подружжя).

Підсумовуючи, правовий режим страхових сум буде залежати від роздільного чи спільного майна, чи витрачались кошти при сплаті певних страхових внесків у випадку добровільного страхування чоловіка або жінки.

Щодо частини 6 статті 57 СК України, треба звернути увагу, якщо шлюб розірвано, а подружжя проживає окремо у зв'язку з припиненням шлюбних відносин за певними обставинами, майно що було набуто сторонами за період шлюбних відносин може бути визнаним роздільним за рішенням суду або вирішене подружжям за взаємною домовленістю. Обидві сторони мають право на укладання договору про поділ спільного майна (в якому буде вказано яке майно чи річ були придбані (за власні кошти) чоловіком або дружиною в період окремого проживання [25, с. 126]. У випадку, коли спір між подружжям відсутній та визнається подружжям роздільне майно, нотаріус має право посвідчити договір подружжя щодо їх роздільного майна [54, с. 201.].

Остання частина статті 57 СК України вказує на те, що у разі використання під час придбання майна, крім спільних коштів, ще й тих, що належать одному з подружжя, то частка у цьому майні, відповідно до розміру внеску, є його особистою приватною власністю [47, с.130]. Наприклад, коли в придбання майна вкладено окрім спільних, також роздільні кошти подружжя. Одночасне існування щодо одного предмета: права приватної власності одного з подружжя (щодо однієї частки в праві наріч) та права спільної часткової власності дружини та чоловіка (щодо іншої частки в праві на цю ж річ) суперечить загальному розумінню сутності спільної власності. Найбільш оптимальним є добровільне врегулювання майнових відносин подружжя. Сторони можуть укласти договір, в якому вони визнають факт внесення в

придбання майна окрім спільних коштів подружжя коштів одного з них або кожного з них. Хоча такий різновид договорів і не передбачений безпосередньо в законі, немає підстав для сумнівів щодо можливості їх укладення за ініціативою подружжя. У разі виникнення спору заінтересована сторона буде доводити факт внесення до спільного майна тих майнових коштів, які належать на праві приватної власності їй особисто [59, с.196]. В СК України, на жаль, не визначається правовий режим приватизованого майна подружжя. В першу чергу мова йде про квартири та інші житлові приміщення, які були приватизовані подружжям або одним з них за час шлюбу. Такі об'єкти мають не лише значну майнову цінність, а й відіграють роль місця проживання подружжя або сім'ї в цілому [69, с. 218].

Питання щодо належності приватизованого майна до спільного або роздільного майна подружжя не має однозначного вирішення ні в теоретичному, ні в практичному плані. Деякі фахівці вважають приватизоване майно спільним майном подружжя, інші відносять його до роздільного майна подружжя [71, с.260]. Виходячи з аналізу чинного законодавства, можна припустити, що рішення може мати подвійний характер, тобто приватизоване майно може належати як до спільного, так і до роздільного майна подружжя залежно від того, як воно було приватизоване. Приватизація - це процес зміни власника шляхом передачі об'єктів державної власності в приватну власність. В процесі приватизації правовідносини виникають між державою Україною та її громадянами, котрі в силу закону мають право на одержання у власність частки державного майна. Із закону випливає, що право на приватизацію певного житлового приміщення мають: громадяни України, які на час приватизації проживали в певному житловому приміщенні (наймач, особи, які постійно проживали разом з наймачем, або особи, за якими зберігається право на житло) [68, с.132]. Невідповідність хоча б одній з вказаних умов створить неможливість виникнення спільної власності подружжя на приватизовану квартиру. Іншими словами, квартира не може стати об'єктом права спільної власності подружжя, якщо один з подружжя: не є громадянином України;

постійно не проживав в квартирі, яка приватизується, на момент приватизації, і за ним не зберігається право на житло; не висловив свого бажання на приватизацію квартири. [46, с. 167].

Отже, в Україні діє презумпція спільності майна подружжя, відповідно до якого майно, придбане за час шлюбу, буде вважатись таким, що належить подружжю, тому зацікавленою особою має бути доведено протилежне, тобто що майно належить їй особисто (адже речі набуті в період шлюбу, автоматично стають спільним майном подружжя). Існують випадки, коли суд може визнати за іншим із подружжя право на частку певної речі індивідуального користування другого з подружжя. Законодавчо визначено, що до особистої приватної власності кожного з подружжя відноситься таке майно: майно, яке кожен з подружжя набув до шлюбу; майно, набуте кожним із подружжя за час шлюбу, але на підставі договору дарування або в порядку спадкування; майно, набуте кожним з подружжя за час шлюбу, але за кошти, які належали їм особисто; речі індивідуального користування, в тому числі коштовності, навіть тоді, коли вони були придбані за рахунок спільних коштів подружжя; премії, нагороди, які кожен одержав за особисті заслуги; кошти, одержані як відшкодування за втрату (пошкодження) речі; страхові суми; майно, набуте за час окремого проживання подружжя у зв'язку з фактичним припиненням шлюбних відносин; житло або земельна ділянка, набуті одним з подружжя за час шлюбу внаслідок його приватизації.

1.3 Характеристика спільної сумісної власності подружжя

Правове регулювання спільної сумісної власності подружжя насамперед визначається ЦК України [3], СК України [2] та іншими нормативно-правовими актами. Взагалі, спільна сумісна власність подружжя являє собою певне право подружжя володіти, користуватися та розпоряджатися в спільних інтересах майном, саме яке їм належить.

Відповідно до частини 1 статті 60 СК України майно, набуте подружжям за час шлюбу, належить дружині та чоловікові на праві спільної сумісної власності незалежно від того, що один з них не мав з поважної причини (наприклад, хвороба чи догляд за дітьми) самотійного доходу. Тобто статус спільної сумісної власності можна визначити за такими критеріями як - по-перше, час набуття майна; по-друге, кошти, за які певне майно було набуто.

Отже, норма статті 60 СК України вважається застосованою правильно, коли набуття майна відповідає цим двом чинникам. Якщо у період шлюбу придбається майно, за особисті кошти одного з подружжя, то дане майно не буде вважатись об'єктом спільної сумісної власності подружжя, а буде особистою приватною власністю того з подружжя, за кошти якого то майно було придбане [23, с.198]. Тому, придбання спірного майна в період шлюбу не є безумовною підставою для віднесення такого майна до об'єктів права спільної сумісної власності подружжя [11]. Але, у пункті 23 постанови Пленуму Верховного Суду України від 21.12.2007 № 11 «Про практику застосування судами законодавства під час розгляду справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя» [13] зазначається, що спільною сумісною власністю подружжя можуть бути будь-які види майна, за винятком тих, які згідно із законом не можуть їм належати, (виключені з цивільного обороту), незалежно від того, на ім'я кого з подружжя вони були придбані чи внесені грошовими коштами, якщо інше не встановлено шлюбним договором чи законом.

На сьогоднішній день, законними підставами виникнення спільного сумісного майна подружжя є:

1. Способи набуття, які передбачені у главі 24 ЦК України (статті 328 – 345);
2. Проживання жінки та чоловіка однією сім'єю (відповідно до частини статті 74 СК України, якщо жінка та чоловік проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі, майно, набуто ними за час спільного проживання, належить їм на праві

спільної сумісної власності, якщо інше не встановлено письмовим договором між ними) [40, с. 173];

3. Правовий статус зареєстрованого подружжя зі здійсненням їх внеску (або без врахування їх внеску до спільного майна).

До цього списку можна додати такі підстави виникнення спільної сумісної власності, як спільна праця та спільні кошти членів сім'ї. З моменту появи режиму спільності майна подружжя, у юридичній літературі з'явилась певна оцінка. Наприклад, О.В. Тичковська у своїй роботі зазначає: «Правило про спільну сумісну власність подружжя, піднесене в СК України майже до абсолюту, не можна визнати природним і таким, що відповідає сучасним реаліям життя. Модель регулювання відносин спільної сумісної власності подружжя не можна визнати досконалою. Це проглядається на етапі здійснення подружжям права спільної власності під час придбання та відчуження майна, і на етапі перетворення спільної сумісної власності у спільну часткову, й у разі припинення спільної власності» [62, с. 139]. Проте, режим спільної сумісної власності подружжя на сьогоднішній день повністю відповідає інтересам жінки та чоловіка, які знаходяться у шлюбі, адже незалежно від роду та діяльності кожного з них ставить їх у рівне становище.

Відповідно до пункту 3 частини 1 статті 57 СК України особистою приватною власністю дружини, чоловіка є майно, набуте нею (ним) в період шлюбу, та за кошти, що належали їй (йому) особисто. Тобто, належність майна до спільної сумісної власності подружжя визначається не тільки фактом придбання його під час шлюбу, але й спільною участю подружжя коштами або працею в набутті майна [57, с. 78].

Підсумовуючи, до спільної сумісної власності подружжя відносяться будь-які доходи, отримані чоловіком чи дружиною за час шлюбу (наприклад, зарплата, пенсія, інші доходи) зокрема, якщо один із подружжя уклав договір, то гроші та інше майно, що було одержано за договором, теж буде спільною власністю подружжя. Таким чином, у спільній сумісній власності подружжя немає наперед визначених часток. Право кожного із подружжя рівною мірою

поширюється на все спільне майно. Володіння, користування та розпорядження спільної сумісною власністю здійснюються за договором або законом. Власник певного майна, яке перебуває у спільній сумісній власності, має право на її поділ або на виділення з неї окремої частки. Поділ певного майна, яке є у спільній сумісній власності, з виділенням частки співвласника, може бути здійснено за умови попереднього визначення розміру часток, які є рівними, якщо інше не буде передбачено законом або не встановлено судом. Право спільної сумісної власності подружжя настає з моменту одержання цього майна хоча б одним з подружжя.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ ОБМЕЖЕННЯ МАЙНОВИХ ПРАВ ПОДРУЖЖЯ

2.1 Правові обмеження права особистої приватної власності чоловіка та дружини

Матеріальну основу сім'ї становить майно, яке перебуває у власності дружини та чоловіка. Таке майно може бути придбане у різний час, тобто як до, так і після укладення шлюбу. Воно може бути отримане різними шляхами та з різних джерел, отримане на підставі різних договорів або недоговірних зобов'язань. Правовий режим такого майна визначається законом або договором. В українських сім'ях продовжує переважати законне регулювання майнових відносин подружжя. Одним із центральних елементів механізму правового регулювання майнових відносин подружжя є презумпція спільності майна подружжя. Проблема застосування презумпції спільності майна подружжя має теоретичне та практичне значення і пов'язана з питаннями визнання права особистої приватної або спільної власності чоловіка та дружини, його поділу, укладанням правочинів із подружжям, тощо. Крім того, ця презумпція покликана встановлювати особливий порядок правосуддя, що важливо для її застосування на практиці [18, с. 107].

Доцільно розглянути питання правових обмежень права особистої приватної власності чоловіка та дружини. Майно, набуте в результаті спадкування, є особистою власністю одного з подружжя – спадкоємця, виключне право на яке підтверджується свідоцтвом права на спадщину [30, с.156].

Історично право приватної власності в юридичному розумінні формується протягом тривалого часу. Очевидно, виникнення права приватної власності можна констатувати з виникненням розуміння юридичної належності речі особі, тобто з чітким усвідомленням юридичного зв'язку між річчю та особою, прав особи на річ і обов'язку всіх інших осіб не порушувати це право.

Прояв обмежень, пов'язаний із захистом права власності (майнових прав) чоловіка та жінки, встановлений у нормах статті 75 СК України. Відповідно до домінуючих у суспільстві моральних засад, шлюб передбачає взаємну турботу подружжя, яка включає матеріальну підтримку один одного [32, с. 362]. Обов'язок із матеріальної підтримки один одного покладається на дружину і чоловіка, тобто існує протягом шлюбу.

Так, у статті 75 СК України закріплено два окремі обов'язки подружжя:

- 1) матеріально підтримувати один одного;
- 2) надавати утримання тому з подружжя, який є непрацездатним, потребує матеріальної допомоги, за умови, що другий з подружжя може надавати таку матеріальну допомогу.

Ці два обов'язки слід розрізняти [2]. Оскільки сімейний закон покликаний захищати того з подружжя, інтереси якого виявились обмеженими у зв'язку з окремими життєвими обставинами, обов'язок із надання матеріального забезпечення покладається на другого з подружжя, що в деяких випадках обмежує майнові права останнього.

Виявлені ознаки обмежень права приватної власності є необхідним елементом у дослідженні співвідношення обмежень та інших правообмежувальних категорій, що дасть змогу виявити правову природу досліджуваного явища [36, с. 67]

Сучасне цивільне та сімейне законодавство, увібравши в себе здобутки права давньоримської держави, містить багато правообмежувальних дефініцій. Як зазначається у правовій доктрині, проблематика визначення негативного боку права приватної власності у цивілістиці не набула належного висвітлення, наслідком чого є безпідставне ототожнення та викривлення змісту меж та обмежень [29, с. 19]. Така невизначеність є неприпустимою для науки цивільного права, що вимагає виявлення сутності, спільних та відмінних рис меж та обмежень права приватної власності. Це, безумовно, сприятиме дослідженню правової природи обмежень та регулюванню законотворчої та правозастосовної діяльності щодо цих питань [26, с. 418.].

Обмеження права чоловіка та жінки на укладення шлюбу без наміру створення сім'ї (фіктивний шлюб). Одним з найбільш неоднозначних обмежень прав подружжя є обмеження права на укладення фіктивного шлюбу: заборонити укласти такий шлюб практично вкрай важко, так як це, зазвичай, прикривається правом на укладення шлюбу, що існує в осіб. Такий стан, на думку О.І. Сафончик, зумовлений, передусім, тим, що труднощі виникають у судовому процесі доказування недійсності шлюбу, у разі його фіктивності [58, с. 58]. В юридичній літературі зазначено, що фіктивний сімейний стан є результатом протизаконного прийому, який полягає у здійсненні особою наданих законом правомочностей у цілях, які не відповідають їх змісту та соціальному призначенню [35, с. 69]. Згідно з частини 2 статті 40 СК України, шлюб є фіктивним, якщо його укладено жінкою та чоловіком або одним з них, без наміру створення сім'ї та набуття прав та обов'язків подружжя. За сучасних умов існування демократичної та суверенної української держави, такий стан (укладення шлюбу для досягнення мети, яка засвоєю природою у жодний спосіб нестосується шлюбно-сімейних відносин) викликає подив. Проте, випадки реєстрації фіктивних шлюбів і сьогодні є непоодинокими, попри чітку законодавчу заборону та обмеження права на укладення подружжям (одним з подружжя) фіктивного шлюбу [64, с. 66]. Та незважаючи на це, за сумлінною стороною подружжя зберігаються всі особисті немайнові та майнові права, які впливають зі шлюбу. Правові норми статті 46 СК України встановлюють, що якщо особа не знала та не могла знати про перешкоди до реєстрації шлюбу, вона має право: на поділ майна, набутого у шлюбі, як спільної сумісної власності подружжя, на проживання у житловому приміщенні, в яке вона поселилась у зв'язку з недійсним шлюбом, на аліменти, на прізвище, яке вона обрала при реєстрації шлюбу [37, с. 46].

Конституція України не містить поняття «особиста власність». Його замінено поняттям «приватна власність» (стаття 41 Конституції) [1]. Однак, якими б не були означені категорії в сучасній науці та актах чинного законодавства, та яким широким не було б право особи загалом, через те, що

вона живе в суспільстві, неодмінно виникають суперечності між особою, що здійснює право власності, та інтересами суспільства, правами інших уповноважених осіб. Через це, у державо організованому суспільстві, де право виступає регулятором суспільних відносин, неодмінно виникають обмеження права власності [70, с. 257], зокрема й подружжя.

У статті 41 Конституції України закріплено, що використання власності не може завдавати шкоди правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію та природні якості землі. Встановлення обмежень права приватної власності на житло має відповідати загальним цілям, вказаним у законодавстві. З огляду на викладене слушною є думка, що загальновизнані принципи та норми міжнародного права мають застосовуватися як юридичний стандарт обмеження прав і свобод людини [42, с. 121].

В.О. Кожевнікова в своїй праці зазначає, що «поняття обмеження права, заборони права широко використовуються в науці сімейного права, проте розуміння сутності зумовлених у праві категорій, ускладнене наявною нині дискусією з приводу самотійності сімейного права як галузі права (незважаючи на існування СК України). Тому розгляд питань щодо визначення правової природи обмежень особистих немайнових та майнових прав суб'єктів сімейних відносин безпосередньо пов'язаний, насамперед, із встановленням галузевої приналежності сімейних правовідносин. Цивільноправова концепція визначення відповідальності, позбавлення прав, обтяжень суб'єктивних прав, зробила свій вплив на не завжди правильне сприйняття сутності обмежень у сімейному праві, що призводить до непорозумінь як у науці, так і на практиці.» [33, с. 489].

За певних умов особисте майно одного з подружжя може перетворитися в об'єкт спільної власності. Так, відповідно до ст. 62 СК України, якщо майно дружини, чоловіка за час шлюбу істотно збільшилося у своїй вартості, воно може бути визнане за рішенням суду об'єктом права спільної сумісної власності подружжя. І в разі поділу буде ділитися порівну. Але законодавець встановлює

три умови: вартість такого майна має збільшитися істотно; внаслідок спільних трудових чи грошових затрат або затрат другого з подружжя, якому не належало це майно; тільки в разі наявності спору між подружжям. Відсутність спору є свідченням того, що правовий режим такого майна одного з подружжя залишається незмінним.

Таким же чином, якщо один із подружжя своєю працею і (або) коштами брав участь в утриманні майна, належного другому з подружжя, в управлінні цим майном чи догляді за ним, то дохід (приплид, дивіденди), одержаний від цього майна, за рішенням суду може бути визнаний об'єктом права спільної сумісної власності подружжя. Але знову ж таки у разі виникнення спору.

Так, Верховний Суд України переглядав справу за позовом особи про визнання майна спільною сумісною власністю подружжя, поділ майна, визначення місця проживання дитини. Позивач зазначала, що у шлюбі з відповідачем за спільні кошти придбали квартиру, право власності на яку зареєстрували за матір'ю відповідача. Згодом мати її чоловіка подарувала йому цю квартиру. Позивач вказувала, що внаслідок проведення ремонту квартири збільшилась її вартість, а тому просила визнати цю квартиру спільною сумісною власністю подружжя та здійснити її поділ по 1/2 частині за кожним у порядку статті 70 СК України. Суди розглядали цю справу неодноразово. Районний суд задовільнив позовні вимоги в частині визначення місця проживання дитини. А у задоволенні позовних вимог у частині визнання майна спільною сумісною власністю подружжя та його поділ - відмовив. Суд першої інстанції виходив з того, що доказів щодо придбання сторонами спірної квартири заспільні кошти позивач не надала. Апеляційний суд рішення суду першої інстанції в частині відмови в задоволенні позовних вимог скасував та ухвалив нове рішення, яким визнав квартиру спільною сумісною власністю подружжя та здійснив поділ майна в рівних частках. Суд апеляційної інстанції зазначив, що вартість спірної квартири істотно збільшилась саме в результаті здійснених за час шлюбу поліпшень, проведення переобладнання та ремонтних робіт, а не внаслідок тенденцій загального подорожчання об'єктів нерухомості,

а тому до спірних правовідносин підлягає застосуванню стаття 62 СК України. Апеляційний суд вважав, що застосовуються правила статті 70 СК України, яка не передбачає можливості збільшення частки одного з подружжя у майні на тій підставі, що до складу спільного майна увійшло первісне майно, яке істотно поліпшилось за час шлюбу (як це вказує суд першої інстанції). Тобто поділ спільного майна подружжя повинен здійснюватися за загальними правилами, а саме порівну (або в нерівних частках, якщо для цього існують передбачені частинами другою, третьою статті 70 СК України підстави). Верховний Суд України направив справу на новий розгляд до суду касаційної інстанції, оскільки суд касаційної інстанції установивши, що вартість спірної квартири істотно збільшилась унаслідок здійснених за час шлюбу поліпшень, проведення переобладнання та ремонтних робіт, не зробив висновків щодо застосування статті 62 цього Кодексу до спірних правовідносин. Верховний Суд України роз'яснив, що стаття 57 Сімейного кодексу України визначає правила віднесення майна до об'єктів особистої приватної власності одного з подружжя, тоді як стаття 62 цього Кодексу встановлює спеціальні умови, з настанням яких об'єкти особистої приватної власності одного з подружжя можуть бути визнані об'єктами спільної сумісної власності подружжя. Для застосування встановлених статтею 62 СК України правил, збільшення вартості майна повинне відбуватись внаслідок спільних затрат подружжя, незалежно від інших чинників (зокрема, тенденцій загального подорожчання конкретного майна), при цьому суттєвою ознакою має бути істотне збільшення вартості майна як об'єкта, його якісних характеристик. Збільшення вартості майна та істотність такого збільшення підлягає з'ясуванню шляхом порівняння на час вирішення спору вартості об'єкта до та після поліпшення. При цьому сам по собі розмір грошових затрат подружжя чи одного з них, а також визначену на час розгляду справи вартість ремонтних робіт не можна вважати тим єдиним чинником, що безумовно свідчить про істотність збільшення вартості майна як об'єкта. Крім того, у правовому висновку Верховни Суд України зазначив, що суд має враховувати, що частка в такому майні визначається відповідно до розміру

фактичного внеску кожної зі сторін, у тому числі за рахунок майна, набутого одним з подружжя до шлюбу, яке є його особистою приватною власністю, у придбання (набуття) майна. Якщо в придбання (будівництво) майна вкладено, крім спільних коштів, особисті приватні кошти однієї зі сторін, то частка в такому майні відповідно до розміру внеску є її власністю [8].

Отже, належне здійснення своїх майнових та особистих немайнових прав є обов'язком чоловіка та дружини. Саме це визначає межі як об'єктивне правове явище, нерозривно пов'язане з суб'єктивним правом. Порушення меж суб'єктивного права зумовлює зловживання цим правом та спричиняє певні юридичні санкції. Межі зумовлюються будь-яким суб'єктивним правом і забезпечують свободу здійснення належних власнику правомочностей у встановлених законом межах. Отже, встановлення визначених законом меж права власності має виконувати свою головну функцію - не дозволяти зловживання правом.

Аналіз законодавства та правової доктрини дав змогу переконатися, що обмеження права володіння власника житла без обмеження права користування в чинному цивільному законодавстві не існує. Проте обмеження права володіння можливе при обмеженні права власності на житло загалом або обмеженні права користування житлом.

Законодавство і судова практика свідчать про те, що за певних умов особисте майно одного з подружжя може перетворитися в об'єкт спільної власності. Це відбувається у разі, якщо особисте приватне майно одного із подружжя за час шлюбу істотно збільшилося у своїй вартості, за умов, що вартість такого майна збільшилася істотно, внаслідок спільних трудових чи грошових затрат або затрат другого з подружжя, і тільки в разі наявності спору між подружжям. Відсутність спору є свідченням того, що правовий режим такого майна одного з подружжя залишається незмінним. Те ж саме стосується і доходу (приплоду, дивідендів), одержаний від майна одного із подружжя.

2.2 Правовий режим окремих об'єктів права спільної сумісної власності подружжя

Дружина та чоловік мають рівні права щодо володіння, користування і розпорядження майном, що належить їм на праві спільної сумісної власності. У зв'язку з тим, що в праві власності на майно частки подружжя не визначені, сторони повинні координувати свої дії щодо цього майна. Вони не можуть розпоряджатись своєю часткою в праві на майно, як це має місце у відносинах спільної часткової власності. Невизначеність часток в праві власності подружжя на майно спричиняє важливі наслідки [50, с.15]. По-перше, за загальним правилом, дії одного з подружжя щодо володіння та розпоряджання спільним майном розглядаються як дії подружжя. Згода другого з подружжя передбачається до того часу, поки не буде доведено протилежне. Кожен з подружжя діє засебе таїншого з подружжя. По-друге, у випадках, передбачених законом, на здійснення певних юридичних дій вимагається підтвердження волі другого з подружжя. Це пояснюється тим, щоріч належить подружжю на праві власності без визначення часток, тому розпорядження здійснюється в обсязіречі в цілому, а не її окремої частки. У разі використання одним із подружжя спільних коштів усупереч статті 65 СК України інший із подружжя має право на компенсацію вартості його частки. У випадку, коли під часрозгляду вимоги про поділ спільногосумісного майна подружжя буде встановлено, щоодин із них здійснив його відчуження чи використав його насвій розсуд проти волі іншого з подружжя і не в інтересах сім'ї чи не на її потреби або приховав його, таке майно або його вартість враховується під час поділу Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя [13]. Якщо виходити з статті 65 СК України та судової позиції, то право на компенсацію в іншого з подружжя буде виникати лише у тому випадку, якщо буде доведено, що: - майно, що є об'єктом права спільної сумісної власності, було передане як вклад достатутного капіталу юридичної

особи корпоративного типу без згоди іншого з подружжя; - майно, що є об'єктом права спільної сумісної власності було передане як вклад до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу всупереч інтересам сім'ї.

Протягом подружнього життя дружина та чоловік можуть брати участь не лише у речових, а й у зобов'язальних правовідносинах. Найбільше практичне значення в цьому аспекті мають правовідносини, що виникають з договору позики або кредиту. Нерідко такі договори укладає особа, яка перебуває у шлюбі, тому логічно виникає питання щодорозповсюдження зобов'язання на другого з подружжя. Той з подружжя, хто не брав безпосередньо участі в укладенні договору, стає зобов'язаною стороною (боржником), якщо:

- а) договір було укладено другим із подружжя в інтересах сім'ї;
- б) майно, одержане за договором, використане в інтересах сім'ї.

Поєднання вказаних підстав надає можливість розглядати другого з подружжя як зобов'язану особу, незважаючи на те, що така особа не брала особисто участі в укладенні договору. З цього випливає, що закон при вирішенні цього питання закріплює не суб'єктивний, а об'єктивний підхід, оскільки не пов'язує виникнення обов'язку другого з подружжя з фактом надання ним згоди на укладення правочину [31, с.142] Навіть якщо другий з подружжя не знав про укладення договору він вважатиметься зобов'язаною особою, якщо об'єктивно цей договір було укладено в інтересах сім'ї та одержане майно було використано в інтересах сім'ї. Другий з подружжя (який не брав участі при укладенні правочину) повинен бути звільнений від відповідальності на тій підставі, що майно, отримане одним із подружжя, було використано для особистих цілей, а не в інтересах сім'ї [48, с. 165]. Відповідальність другого з подружжя мала б місце у випадку, коли б банк або інша фінансова установа, з якою один із подружжя вступає в кредитні правовідносини, проінформував другого з подружжя про намір одного із подружжя укласти кредитний договір та зобов'язав того з подружжя, який не виступає стороною правочину, надати письмову згоду на вчинення другим із

подружжя зазначених дій. Тим самим той з подружжя, який не виступає стороною у правочині, письмовою згодою бере на себе відповідальність за солідарне виконання зобов'язання шляхом наданої згоди. Згода другого з подружжя обов'язково повинна бути, тому що виконання обов'язку, а саме повернення грошових коштів, буде відбуватися зі спільного майна. Тобто виникає ситуація: гроші взято на особисті потреби одним із подружжя, а повертатися вони будуть зі спільного майна [52, с.97]. Відповідно до цієї ситуації необхідно отримати письмову згоду другого з подружжя при укладенні правочину. Таким чином, існує справа з двома групами правочинів:

1) перша група - це домовленість на укладення правочину між подружжям (можлива в усній формі). У цьому випадку один із подружжя інформує другого про свій намір укладення в майбутньому кредитного договору;

2) друга група - це домовленість між банком або іншою фінансовою установою та одним із подружжя, який діє за письмовою згодою другого з подружжя та в інтересах сім'ї.

Якщо такої письмової згоди банк або інша фінансова установа, яка є стороною у правочині, не отримала, укладений одним із подружжя кредитний договір у судовому порядку можна визнати недійсним на підставі частин 2, 3 статті 65 СК України. На практиці дана стаття розуміється з укладеними договорами, в яких предметом виступає спільне рухоме або нерухоме майно. З приводу грошових коштів, які взяті одним із подружжя і витрачені не в інтересах сім'ї, а повернення їх відбувається, наприклад, із спільного майна подружжя. Як зазначає О. С. Простибоженко, «юридична конструкція статті 65 СК України в її існуючому вигляді характеризується нетиповістю підходу законодавця до регулювання майнових правовідносин подружжя, зумовлюючи проблему кваліфікації підстави виникнення зобов'язання в другому із подружжя, який не брав участі в укладенні договору» [51, с.194]. Таким чином, майнові відносини фактичного подружжя регулюються цілим комплексом норм саме

СК України, який надає їм визначення і не поширене тлумачення. Інша справа у проблемі доведення наявності цих незареєстрованих відносин.

Зокрема, відповідно до статті 74 СК України, якщо чоловік та жінка проживають однією сім'єю, але не одружені між собою, майно, набуте ними під час спільного проживання, належить їм на праві спільної сумісної власності. При цьому, диспозиція статті 74 СК України виписана таким чином, що фактичне подружжя має ті ж права та обов'язки щодо спільно набутого майна, що і подружжя, включаючи положення про те, що кожна річ, набута цими особами за час спільного проживання, крім речей індивідуального користування, є об'єктом права спільної сумісної власності. У той же час, в СК України не чітко виписані права фактичного подружжя стосовно розпорядження майном, передбаченого статтею 65 СК України в частині здійснення його за взаємною згодою, а щодо укладення одним із подружжя договорів, які потребують нотаріального посвідчення або державної реєстрації, а також договорів стосовно цінного майна – необхідності подання письмової згоди другого з подружжя [55, с. 168]. Фактично до моменту встановлення факту спільного проживання осіб однією сім'єю без реєстрації шлюбу судом, майно фактичному подружжю належить на праві спільної часткової власності [55 с.170], а згода одного на укладення іншим договорів щодо розпорядження спільним майном не потребується [55, с.171]. На відміну від подружжя, особи, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах не можуть укласти між собою шлюбний договір, проте можуть врегулювати свої майнові відносини в іншому цивільно-правовому договорі, в якому можуть урегулювати питання володіння, користування та розпорядження майном, режим спільної часткової власності на окремі предмети, порядок їх використання під час спільного проживання та приналежність речей після припинення фактичних відносин.

Як зазначає М. І. Байрачна, особи, що перебувають у зареєстрованому шлюбі, їх права захищаються законом, і вони можуть при виникненні питань щодо поділу майна вирішити його як за взаємною домовленістю, так і в судовому порядку. В судовому порядку достатнім доказом спільно нажитого

майна, буде факт укладення шлюбу. Щодо осіб, що проживали однією сім'єю, але не перебували у шлюбі між собою, то таким особам краще укласти договір, в якому визначити взаємні майнові права та обов'язки щодо спільного нажитого майна. Якщо такий договір буде укладено зазначеними особами, то в майбутньому не виникне спірних питань майнового характеру щодо спільно нажитого майна, або якщо і виникнуть, їх буде легше доводити в судовому порядку. З таким договором можна вести мову просхожість фактичних шлюбних правовідносин з шлюбними правовідносинами [17, с.49].

Поділ майна подружжя може бути здійснено у добровільному або судовому порядку. Добровільний порядок застосовується, якщо подружжя домовилося щодо визначення часток кожного з них у праві на майно, а також дійшли згоди щодо конкретного поділу майна відповідно до певних часток. Сімейне законодавство встановлює спеціальну форму лише для договору про поділ нерухомого майна подружжя. Відповідно до частини 2 статті 69 СК України договір про поділ жилого будинку, квартири, іншого нерухомого майна має бути нотаріально посвідчений. ЦК України передбачає також державну реєстрацію прав на нерухомість та правочинів із нерухомістю, які поширюються також на правочини за участю подружжя [63, с.140].

У справі № 490/1408/15-ц про поділ майна подружжя Верховний Суд у складі колегії суддів першої судової палати Касаційного цивільного суду в постанові від 7 травня 2019 р. зазначив, що у сімейному законодавстві діє презумпція спільності майна подружжя, при цьому вона стосується всьогообсягу майнових прав подружжя, реалізуючи які, вважається, що кожен із подружжя діє за згодою другого та виключно в інтересах сім'ї. Спростувати цю презумпцію може сторона, яка надає докази протилежного, що мають відповідати вимогам належності та допустимості (статті 58, 59 Цивільно-процесуального кодексу України – далі ЦПК України), і це є її процесуальним обов'язком (статті 10, 60 ЦПК України) [7].

У процесі поділу майна суди можуть одночасно застосувати не один спосіб, а їх комбінації, щодо одних видів майна застосувати поділ у натурі,

щодо інших - передачу одному із подружжя з зобов'язанням певної компенсації другому, а треті види речей розподілити між сторонами з урахуванням їх вартості. Важливо зазначити, що вартість речей, що підлягають поділу, визначається на момент розгляду спору судом. До розірвання шлюбу кожен із подружжя може вимагати поділу спільного майна у будь-який час. Позовна давність до таких вимог не застосовується (частина 1 статті 72 СК України). Це правило підвищує можливості судового захисту майнових прав та інтересів подружжя. До вимог про поділ майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя після розірвання шлюбу, застосовується позовна давність у три роки (частина 2 статті 72 СК України), але з моменту, коли інший дізнався або міг дізнатися про порушені свої права. Якщо особи не перебувають в офіційно зареєстрованому шлюбі, але проживають однією сім'єю майно, яке вони набули під час спільного проживання також є їх спільною сумісною власністю та підлягає поділу на рівні частини (стаття 74 СК України) [2]. Але в даному випадку є певна специфіка. Суд повинен встановити факт спільного проживання, ведення спільного господарства наявність взаємних прав і обов'язків у таких осіб, а головне потрібно встановити час початку такого проживання, щоб визначити, яке майно було придбано до нього, а яке після, що буває надзвичайно важко, якщо сторони не можуть нічим підтвердити свою позицію. Основним доказом у цьому випадку можуть бути показання свідків. Утім, останні не завжди можуть чітко вказати саме на факт проживання однією сім'єю або спільного проживання. Водночас різні правові позиції судів несприяють виробленню єдиної практики у справах, що стосуються поділу майна подружжя, що є об'єктом праваспільної сумісної власності подружжя, переданого достатутного капіталу юридичної особи корпоративного типу [24, с. 51].

Верховний Суд постановою у справі №347/955/16 сформував позицію щодо можливості присудження компенсації за частину неподільного рухомого майна одному із подружжя, без його реального поділу і залишення майна у спільній частковій власності. Іншими словами це означає, що один із

подружжя, який користується авто або має більшу необхідність у користуванні ним в подальшому для використання в роботі, тощо, може отримати за рішенням суду такий автомобіль у свою власність та відповідно зобов'язання сплатити іншому із подружжя грошову компенсацію за його частку у спільному майні [5]. Що стосується позовних вимог в частині поділу автомобіля Верховний Суд у своїй постанові від 25.05.2020 року зазначив, що «суди попередніх інстанцій дійшли правильного висновку про те, що спірний автомобіль був придбаний у період шлюбу, тому він, відповідно до вимог статей 60, 61, 70, 71 СК України, є спільним майном подружжя та підлягає поділу між ними. А оскільки вказаний автомобіль знаходиться у користуванні позивача, судами правомірно присуджено стягнути з останньої 1/2 частину його вартості в рахунок компенсації права на належну частку відповідача (або іншого з подружжя)».

Одним із основних проблемних моментів у даній категорії справ, є те, що той із подружжя, за ким зареєстровано право власності на автомобіль, необмежений у праві відчуження даного рухомого майна, не зважаючи на те, що такий автомобіль є спільною сумісною власністю подружжя та був набутий за спільні кошти. Відповідно, особа, яка вказана у свідоцтві про реєстрацію автомобіля власником може у будь-який час, перебуваючи у зареєстрованому шлюбі або після розірвання шлюбу, здійснити відчуження автомобіля без згоди іншого з подружжя, шляхом, наприклад, укладання договору купівлі-продажу (при знятті з реєстрації автомобіля Сервісний центр МВС наявність письмової згоди іншого з подружжя не вимагає). Оскільки, прямого законодавчого обмеження на вчинення такого правочину не має, то зазвичай той з подружжя, який бажає уникнути подальшого поділу наявного та зареєстрованого за ним на праві власності рухомого майна, здійснює його відчуження на користь третіх осіб. При цьому, вартість майна у договорі значно занижується. Тому, досить часто відбувається так, що позивач звертається до суду з позовом про поділ такого майна, не будучи обізнаним, що воно вже вибуло у власність третьої особи (нового власника). Коштовний автомобіль, що було придбано за кошти

подружжя та було спільною сумісною власністю, на момент розгляду справи виявляється відчуженим, здебільшого, із зазначенням суми у договорі купівлі-продажу, яка є значно меншою за ринкову вартість аналогічних авто. Така ситуація є розповсюдженою, тому у випадку, коли у добровільному порядку згоди про поділ рухомого майна подружжям не досягнуто, тому з подружжя хто має намір звернутись до суду з позовом про поділ такого майна, слід звернутись до адвоката для витребування актуальної інформації з Регіонального сервісного центру МВС за місцем реєстрації автомобіля, шляхом направлення адвокатського запиту, для отримання відомостей про те, чи є відповідач у справі на момент звернення досуду власником саме автомобіля. В разі якщо так, і є вірогідність та об'єктивні підстави вважати, що відповідач у справі може здійснити відчуження автомобіля без згоди позивача, що може ускладнити чи унеможливити в подальшому виконання рішення суду у разі задоволення такого позову – звернутись до суду із заявою про забезпечення позову, шляхом накладення арешту. У випадку, якщо відповідач діяв на випередження та таке відчуження на користь третіх осіб, вже відбулось та відповідач на власний розсуд розпорядився спільним майном, у позові необхідно ставити питання про стягнення з нього грошової компенсації за частину вартості майна, яка належала позивачу. Цей варіант є більш ефективним у разі якщо позивач претендує саме на грошову компенсацію, ніж йти шляхом визнання правочину недійсним, з підстав того, що укладений договір виходить за межі дрібно побутових угод, а тому потребує письмової згоди на таке відчуження від другого з подружжя та може бути визнаний недійсним, оскільки згідно частини 1 статті 215 ЦК України, підставою недійсності правочину є недодержання в момент вчинення правочину стороною (сторонами) вимог, які встановлені частинами першою третьою, п'ятою та шостою статті 203 ЦК України [3]. Після визнання, наприклад, договору купівлі-продажу недійсним, відповідач має право на визнання права власності на частину автомобіля в рахунок поділу майна подружжя. Отже, для того, щоб зареєструвати за відповідачем право власності на авто, є необхідність його

особистого звернення до Регіонального сервісного центру МВС (відповідно до «Порядку державної реєстрації (перереєстрації), зняття з обліку автомобілів, автобусів, а також самохідних машин, сконструйованих на шасі автомобілів, мотоциклів усіх типів, марок і моделей, причепів, напівпричепів, мотоколясок, інших прирівняних до них транспортних засобів та мопедів», затвердженого Постановою КМУ №1388 від 07.09.1998 р.), з переліком необхідних документів, рішенням суду, що вступило в законну силу та самим автомобілем. Здебільшого, відповідач уникає послідовності даних дії, у зв'язку з тим, що не зацікавлений у реєстрації автомобіля засобою з метою його подальшого поділу. Якщо один з подружжя (наприклад, відповідач), не виявить добровільного бажання з'явитися до Сервісного центру МВС з переліком необхідних документів та не надасть автомобіль для огляду, що нерідко відбувається, то таку перереєстрацію за рішенням суду здійснити буде неможливо. У такому випадку позивач може лише претендувати на грошову компенсацію за його частку у спільному майні від реальної ринкової вартості автомобіля. Сформовано достатньо міцну практику, яка надає можливість позивачу отримати грошову компенсацію, від дійсної ринкової вартості майна, надавши до суду експертну оцінку аналогічного транспортного засобу, а не від суми вказаної у договорі купівлі-продажу автомобіля, яка як вже зазначалось, нерідко є не виправдано заниженою. Як роз'яснив Пленум Верховного Суду України у пунктах 22, 30 постанови від 21 грудня 2007 року № 11 «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя», вартість майна, що підлягає поділу, визначається за погодженням між подружжям, а при недосягненні згоди - виходячи з дійсної його вартості на час розгляду справи. У випадку, коли при розгляді вимоги про поділ спільного сумісного майна подружжя буде встановлено, що один із них здійснив його відчуження чи використав його на свій розсуд проти волі іншого з подружжя і не в інтересах сім'ї чи не на її потреби або приховав його, таке майно або його вартість враховується при поділі [13]. Що стосується рухомого майна, яке

відчувається одним із подружжя у період зареєстрованого шлюбу, або період, коли сторони проживали разом та вели спільне господарство, то кошти отримані одним із подружжя від продажу такого автомобіля, вважаються такими, що використані в інтересах сім'ї, якщо доводи протилежного не підтверджено, у такому випадку грошову компенсацію за свою частку у спільному рухомому майні отримати не буде можливості з вищевказаних мотивів [5].

Можна сказати, що правове регулювання поділу майна подружжя в багатьох аспектах ускладнене і наділено характером особистих стосунків між чоловіком і дружиною, що, в свою чергу, вимагає окремого ретельного формування правової позиції, яка є індивідуальною у кожному судовому спорі. Однак, стрімкий розвиток українського законодавства, узагальнення судової практики, яка буде включати сукупність цілеспрямованих організаційно-правових та інституційних заходів, що здійснюються державами міжнародної практики, призведе до усунення існуючих недоліків, що регулюють в тому числі сімейні правовідносини [28, с. 358.].

Цікавою виявилась справа про створення одним із подружжя перешкод у проживанні й користуванні майном, що є спільною сумісною власністю подружжя [6]. Суд має право встановити порядок користування таким майном з урахуванням розміру житлової площі, що припадає на одну особу, яка не може бути меншою встановленої площі для надання одній особі та має максимально відповідати частці кожного з подружжя у такому майні. Позивач звернувся із позовом до відповідача про поділ майна подружжя - придбаної під час шлюбу квартири, визначення порядку користування нею та вселення в неї позивача, а також стягнення коштів. Вимоги щодо поділу майна, визначення порядку користування ним та вселення обґрунтовані тим, що під час шлюбу подружжям була придбана квартира, яка є спільною власністю подружжя, проте відповідач чинить перешкоди у розпорядженні та користуванні таким майном. На підставі вищевикладеного, позивач просив, зокрема, визнати за ним право власності на 1/2 частину квартири, визначити порядок користування вказаною квартирою

шляхом виділення в користування позивачеві кімнати площею 15 кв.м та прилеглої до неї лоджії (балкону), а в користування відповідача та неповнолітньої дитини - кімнати площею 18 кв.м, інші приміщення залишити в загальному користуванні, усунути перешкоди у користуванні власністю шляхом вселення позивача в спірну квартиру.

Рішенням місцевого суду позов колишнього чоловіка задоволено частково, визнано об'єктом спільної сумісної власності подружжя спірну квартиру, у порядку поділу спільної сумісної власності подружжя визнано право власності на 1/3 частину квартири за позивачем та 2/3 частини квартири за відповідачем. Рішення суду першої інстанції мотивоване тим, що спірна квартира відповідно до статті 60 СК України є об'єктом права спільної сумісної власності колишнього подружжя і належить їм у рівних частках. При визначенні часток суд виходив із того, що за судовим рішенням визначено місце проживання неповнолітнього сина з матір'ю (відповідачем), а визначений судом розмір аліментів та додаткових витрат на дитину є недостатніми для забезпечення її фізичного, духовного розвитку та лікування, а отже, наявні правові підстави для збільшення частки майна дружини. При цьому, судом зазначено, що вимоги позивача про визначення порядку користування спірною квартирою задоволенню не підлягають, оскільки позивач не довів неможливість поділу цієї квартири в натурі. Постановою апеляційного суду рішення місцевого суду в частині поділу ідеальних часток у праві власності на квартиру, відмови у задоволенні вимог про визначення порядку користування квартирою та усунення перешкод у користуванні власністю шляхом вселення у квартиру скасовано та ухвалено в цій частині нове рішення. У порядку поділу спільної сумісної власності подружжя визнано право власності позивача та відповідача на 1/2 частину квартири, визначено порядок користування квартирою згідно вимог позивача та усунуто перешкоди у користуванні власністю шляхом вселення позивача до квартири.

Постанова апеляційного суду мотивована тим, що сама по собі наявність дітей не є підставою для збільшення частки одного з подружжя. Суд може

відступити від принципу рівності часток подружжя, якщо цього вимагають інтереси виховання і утримання дитини, оскільки обидва з подружжя зобов'язані виховувати і утримувати дітей. Відступивши від рівності часток майна подружжя, місцевий суд будь-яких належних мотивів та висновків щодо цього не навів, фактично спростувавши презумпцію рівності часток у спільному майні подружжя, передбачену статтю 70 СК України. Визначаючи порядок користування спірною квартирою між її співвласниками, апеляційний суд, установивши, що співвласники добровільно не встановили порядок користування нею, жилі кімнати є окремими ізольованими приміщеннями, розмір житлової площі, що припадає на одну особу, не менше встановленого для надання одній особі та максимально відповідає частці кожного, врахував інтереси обох співвласників і дитини, погодився із запропонованим позивачем варіантом визначення порядку користування квартирою.

Крім того, оскільки, відповідач чинить позивачу перешкоди у користуванні житлом, апеляційний суд дійшов висновку, що порушені права позивача підлягають захисту шляхом усунення йому перешкод у користуванні спірною квартирою та вселення до неї, оскільки відповідач не визнає права власності позивача на 1/2 частину майна та права користування спірною квартирою. Верховний Суд погодився із висновком апеляційного суду з огляду на наступне. Відповідно до частин першої, другої статті 319 ЦК України власник володіє, користується, розпоряджається своїм майном на власний розсуд. Власник має право вчиняти щодо свого майна будь-які дії, які не суперечать закону. При здійсненні своїх прав та виконанні обов'язків власник зобов'язаний додержуватися моральних засад суспільства. Статтею 391 ЦК України передбачено, що власник майна має право вимагати усунення перешкод у здійсненні ним права користування та розпорядження своїм майном. Згідно з частинами першою, другою статті 355 ЦК України майно, що є у власності двох або більше осіб (співвласників), належить їм на правіспільної власності (спільне майно). Майно може належати особам на праві спільної часткової або на праві спільної сумісної власності.

Пунктом 14 постанови Пленуму Верховного Суду України від 22 грудня 1995 року № 20 «Про судову практику у справах за позовами про захист права приватної власності», з відповідними змінами, судам роз'яснено, що квартира, яка є спільною сумісною чи спільною частковою власністю, на вимогу учасника (учасників) цієї власності підлягає поділу в натурі, якщо можливо виділити сторонам ізольовані жилі та інші приміщення з самостійними виходами, які можуть використовуватися як окремі квартири або які можна переобладнати в такі квартири. У протилежному випадку може бути встановлено порядок користування приміщеннями квартири, якщо про це заявлено позов.

Визначаючи порядок користування спірною квартирою між її співвласниками, суд апеляційної інстанції, установивши, що між сторонами склалися конфліктні відносини, позивачу створюються перешкоди у проживанні й користуванні вказаним житловим приміщенням, аотже, співвласники добровільно не встановили порядок користування нею, жилі кімнати є окремими ізольованими приміщеннями, розмір житлової площі, що припадає на одну особу, не менше встановленого для надання одній особі та максимально відповідає частці кожного, дійшов правильного висновку про наявність правових підстав для встановлення такого порядку користування спірною квартирою [6].

Отже, нині у сімейному законодавстві України значну частину норм про право спільної власності подружжя, що були сформовані ще в радянський період, закріплено в цивільному та сімейному законодавстві. Право спільної сумісної власності подружжя займає центральне місце у системі майнових відносин між ними. За його допомогою для подружжя створюються кращі умови для раціонального використання сімейного бюджету, зміцнення сімейно-трудових зв'язків. Протягом подружнього життя дружина та чоловік можуть брати участь не лише у речових, а й у зобов'язальних правовідносинах. Той з подружжя, хто не брав безпосередньо участі в укладенні договору договору позики або кредиту, стає зобов'язаною стороною (боржником), якщо: договір

було укладено другим із подружжя в інтересах сім'ї; майно, одержане за договором, використане в інтересах сім'ї.

Дедалі частіше у житті виникають питання щодо визначення та реалізації права власності подружжя. Але все ж таки деякі питання права спільної сумісної власності потребують удосконалення, наприклад порядок реалізації та захисту права спільної власності осіб, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах. Тим не менш існує й позитивна судова практика, яка можливо в майбутньому знайде широке застосування та надасть можливість в подальшому реально ділити неподільне рухоме майно, враховуючи істотні обставини та потреби подружжя, незалежно від того чи є згода іншого з подружжя на отримання грошової компенсації за його частку у спільному майні подружжя.

2.3. Зарубіжний досвід обмеження майнових прав подружжя

Майнові права та обов'язки подружжя досить детально регламентуються у правових системах сучасності. Проте, звертаючи увагу на певні революції сімейних відносин, які відбувалися у минулому столітті, правове регулювання розвитку сімейно-правових відносин потребує вдосконалення. Слід зауважити, що аналіз відповідних правових норм свідчить про необхідність подальшого вдосконалення та розвитку законодавства України. Для цього доречно розглянути правові режими майна подружжя в зарубіжних країнах та випадки обмеження майнових прав подружжя.

Майже всі обмеження речових прав (за винятком права застави та притримання) мають об'єктом нерухоме майно (речі), тоді як об'єктом права власності є й рухомі речі [43 с. 154].

Право власності в цивільно-правовій доктрині визначається як в об'єктивному розумінні, так і в суб'єктивному. Щодо першого – інститут права власності являє собою сукупність правових норм, що встановлюють та охороняють належність матеріальних благ, можуть визначати умови виникнення та припинення даного права відносно цих благ. У суб'єктивному

значенні право власності є гарантованим та передбаченим законом право власника (наприклад, держава, юридична чи фізична особа) володіти, розпоряджатися та користуватися належним майном на свій розсуд. Доктринальні положення знайшли своє відображення в загальному визначенні щодо права власності, яке знаходиться у ЦК України. Відповідно до частини 1 статті 316 ЦК України під правом власності розуміється право особи на майно, яке вона здійснює відповідно до закону за своїм бажанням, незалежно від інших обставин чи осіб [3].

Так, дослідивши праці В.О. Кожевнікової, в яких визначені елементи механізму правового регулювання майнових відносин подружжя, велику цінність для обмежень прав суб'єктів шлюбних відносин становлять норми права, що закріплюють обмеження особистих майнових та немайнових прав у чинному законодавстві [33, с. 149].

Всі правові режими майна подружжя досліджуваних держав прийнято поділяти на три основні системи: майнової спільності та майнової роздільності, відкладеної спільності, в межах яких прийнято виокремлювати декілька типів правових режимів майна подружжя.

1. Правовий режим універсальної майнової спільності подружжя (англ. «universal community of property», фр. «communauté universelle», нім. «Gütergemeinschaft») також відомий як режим абсолютної спільності майна, передбачає об'єднання в силу укладення шлюбу всього майна та всіх боргів кожного з подружжя.

Так наприклад, у Нідерландах законодавець зберіг підхід про включення дошлюбного майна кожного з подружжя до складу майнового характеру за винятком успадкованого і подарованого майна, якщо спадкодавець чи дарувальник чітко виразили свою волю про його невключення до складу майнової спільності [66]. Натомість певні зміни відбулися у сфері виконання зобов'язань. Зокрема, після поділу майна між подружжям той з них, хто не був стороною у зобов'язанні спільноти, відповідає лише в межах отриманої частки [66].

Досліджуваний правовий режим майже не застосовується в європейських державах, тим не менше може застосовуватися за вибором подружжя в низці європейських держав (наприклад, Франції (ст. 1526 ЦК) [27, с. 967]).

2. Правовий режим обмеженої майнової спільності подружжя (англ. «limited community of property», фр. «communauté réduite aux acquêts», ісп. «sociedad de gananciales», нім. «Errungenschaftsgemeinschaft», на Мальті офіційна назва англ. — «community of acquests»), також відомий як спільність набутого (англ. «community of gains»), передбачає існування трьох окремих майнових мас, зокрема, приватного або роздільного майна (англ. «private or separate property», у випадку Мальти (ст. 1334 ЦК) [65] — англ. «paraphernal property») кожного з подружжя та майна спільноти, належного обом з подружжя (англ. «community property»).

За загальним правилом дошлюбне майно обох з подружжя, або майно, яке було набуто у шлюбі, а отримане, наприклад, як спадщина або подарунок, тоді це стає роздільним майном подружжя. А вже майно спільноти охоплює активи і пасиви, набуті подружжям упродовж всього шлюбу разом. При цьому законодавчо закріплюються правила встановлення належності майна та презумпція належності майна до спільноти у разі недоведення його роздільності.

3. Особливість режиму відкладеної спільності полягає в тому, що протягом шлюбу майно чоловіка та дружини належить кожному окремо, але якщо відбувається розірвання шлюбу, то все майно поєднується, а потім розділяється між подружжям в рівних частинах (навіть якщо доходи чи майно одного з подружжя виявиться, наприклад, більше, інший повинен буде сплатити половину різниці між вартістю того чи іншого майна). Однак даний режим діє не в багатьох зарубіжних країнах - Франція, Швеція, Норвегія [53, с. 41].

У зарубіжних країнах існує приватна та публічна власність. Друга належить виключно державі, а суб'єктами першої власності виступають зазвичай фізичні особи.

Взагалі питання власності є основоположним у праві в цілому, бо є постійним процесом, в центрі якого існує адаптація сутності якості власності до конкретної стадії розвитку суспільства. У статті 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» зазначається, що суди застосовують практику Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), як бачимо, поняття «власність» та «майно» вже набувають особливої уваги [12]. Наприклад, ЄСПЛ гарантує право власності та відповідно до ст. 1 Першого Протоколу він містить три норми. Всі три норми містяться у певних частинах даної статті. Так, в першій частині сформована перша норма яка має загальний характер та принцип мирного володіння; у цій же частині, ми можемо знайти і другу норму, яка відповідає за позбавлення особи майна; переходячи до другої частини цієї статті, зазначається третя норма, яка відповідає за права держави у регулюванні питання користування майном. Треба зауважити, що ці три норми неможна відокремлювати одну від іншої.

Зазначаючи у нормативно-правових актах положення щодо майнових відносин подружжя, зарубіжний законодавець прагне звернути увагу на можливості договірного врегулювання відносин між подружжям та застосовувати «автономію волі». Як приклад, в італійському законі від 1995 року в частині «майнові відносини між подружжям» визначено, що ці відносини регулюються правом, яке буде обране сторонами; якщо вибір буде відсутній, тоді тим правом, що використовується до регламентації відносин шлюбної пари. Якщо говорити про Австрію, то їх закон «про міжнародне приватне право» ще від 1971 року в першу чергу ставить для сторін змогу обрання застосовуваного права, коли вибір відсутній вказується відповідна формула прикріплення [9].

Європейський суд з прав людини повідомив, що відповідно до його практики, яка відображає принцип, пов'язаний з належним здійсненням правосуддя, у рішеннях судів та інших органів з вирішення спорів повинні бути певною мірою показані підстави, на яких вони ґрунтуються. Але у пункті 1

статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) вказується, що суди мають обґрунтовувати свої рішення, та неможна пояснити як такий, що потребує детальної відповіді на кожен аргумент. Міра, до якої суд має виконати обов'язок щодо обґрунтування рішення, може бути різною в залежності від характеру рішення (Серявін та інші проти України, № 4909/04, § 513, ЄСПЛ, від 10.02.2010). Практика ЄСПЛ зазвичай показує, що реалізуючи п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод щодо доступності правосуддя та справедливого судового розгляду будь-яка держава, яка є учасником даної Конвенції має право встановлювати певні обмеження та процесуальні заборони, та правила судової процедури [16].

Говорячи про Конвенцію, в ній визначається, що жодна людина не може бути позбавлена власного майна тоді як на умовах, що передбачені нормативними актами та принципами міжнародного права.

З досліджуваних джерел, досить цікавою виявилась справа «Андрій Руденко проти України», яка розпочалась ще у липні 2003 року, позивач подав позов до районного суду проти своєї дружини та тещі, в якому просив суд поділити їх спільне майно, а саме трикімнатну квартиру [15]. При поданні заяви, позивач просив суд постановити ухвалу, відокремити одну з трьох кімнат та надати йому власні права на ту кімнату. Відповідачки подали зустрічний позов та просили суд надати їм спільне право встановити компенсацію у розмірі, яку вони мали б виплатити позивачу. Після проведення експертизи, районний суд виніс рішення на користь відповідачів, де зазначив що одну кімнату з трьох відокремити не можливо технічно. Так, після розгляду даної справи національними судами, відповідачам надали права на всю квартиру, але з урахуванням виплати позивачу певної суми компенсації. ЄСПЛ вказав, що попередній платіж не просто є технічною вимогою процедури щодо відчуження майна, відповідно до нормативно-правових актів, вона являється основою, на якій може бути ґрунтоване рішення суду про позбавлення особи майна без її попередньої згоди. Було зауважено, що конкретної юридичної підстави рішення

національних судів не мали та не надали конкретних обґрунтувань щодосвого відхилення від писаного права. Отже, позивача посправі «позбавили» майна як зазначено у пункті 1 статті 1 Першого протоколу, проте ЄСПЛ зауважив, що в роз'ясненнях Верховного Суду України, положення у статтях 364, 365 Цивільного Кодексу України можуть бути застосовані одночасно за тих самих обставин, оскільки ці положення стосуються різних юридичних питань, тобто припинення права особи на частку в спільному майні без її згоди передбачена ст. 365 ЦК України, а ст. 364 ЦК України – роз'яснює, що співвласник бажає виділення частки зі спільної власності, але не заперечує щодо одержання грошових виплат за свою частку в спільному майні [3].

Якщо розглянути іншу справу 6313/1962/17, де позивач звернулась до суду із позовом до відповідача про поділ спільного сумісного майна подружжя - визнання квартири спільним сумісним майном подружжя та визнання за позивачем права власності на 1/2 частини вказаної квартири, оскільки від вирішення питання добровільного поділу зазначеної квартири відповідач відмовився, як і не бажає виплачувати грошову компенсацію за частину майна. Місцевий суд виніс заочне рішення, в якому позовні вимоги були задоволені, визнано квартиру спільним сумісним майном подружжя та визнано за позивачем право власності на 1/2 її частини. Суд першої інстанції при задоволенні позову, виходив з того, що спірна квартира придбана в період шлюбу, а тому вона є спільним майном подружжя. Постановою апеляційного суду, скаргу третьої особи (банку) залишено без задоволення, а рішення першої інстанції – без змін. Апеляційний суд виходив з того, що права банку внаслідок поділу спільного сумісного майна подружжя жодним чином не порушується, адже при поділі спільної сумісної власності зобов'язання між подружжям не розподіляються, а враховуються [9].

Верховний Суд погодився із висновками судів попередніх інстанцій, враховуючи наступне. Відповідно до статті 63 СК України дружина та чоловік мають рівні права на володіння, користування та розпорядження майном, яке належить їм на праві спільної сумісної власності, якщо інше не встановлено

домовленістю між ними. Так, у частині першій статті 70 СК України у разі поділу майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, частки майна дружини та чоловіка є рівними, якщо інше не визначено домовленістю між ними або шлюбним договором [2].

Враховуючи такі обставини, норми сімейного законодавства умовами належності певного майна, що одержане за договором, укладеним одним із подружжя, до об'єктів спільної сумісної власності подружжя є визначена законом мета укладання договору. Також, при поділі майна враховуються і борги подружжя та правовідносини за зобов'язаннями, які виникли в інтересах сім'ї. Якщо наявність певних боргових зобов'язань підтверджується відповідними доказами, то такі боргові зобов'язання враховуються при поділі майна подружжя.

Отже, у подружжя є право спільної сумісної власності на отримані кошти та одержане за рахунок цих коштів майно, після укладання кредитного договору, виникає зобов'язання в інтересах сім'ї у вигляді повернення кредитних коштів, виконання яких подружжя має здійснювати як солідарні боржники [9].

Одним з цікавих рішень українських судів щодо поділу майна подружжя з іноземним елементом є постанова Апеляційного суду міста Києва від 12.06.2013 у справі № 756/13997/15 [10]. При вирішенні питання про поділ спільної квартири в м. Марбелья (Іспанія) суд відкинув аргументи відповідача щодо необхідності застосування права Іспанії за прив'язкою *lex rei sitae* («Закон місцезнаходження речі» - це формула прикріплення, яка застосовується щодо права власності та інших речових прав, а також спадкування, договірних зобов'язань (якщо предметом є нерухоме майно) речі) та правильно визначив, що відповідно до ч. 1 ст. 60 Закону України «Про міжнародне приватне право» [4] «правові наслідки шлюбу визначаються спільним особистим законом подружжя, а за його відсутності – правом держави, у якій подружжя мало останнє спільне місце проживання» застосуванню підлягає право України, оскільки обидва з подружжя є громадянами України [10]. За результатами

розгляду рішення Оболонського районного суду міста Києва у справі було залишено без змін [14], що свідчить про коректне застосування норм законодавства не лише апеляцією, а й судами першої інстанції.

Як висновок, потрібно сказати, що у правових системах закордонних країн діють різні концепції обмежених прав, щодо яких встановлений законодавчо визначені певні правові режими, завдяки яким подружжя можуть виражати свою волю, реалізовувати себе як особистість та зберегти за собою матеріальну самостійність. При проведенні порівняльного аналізу зарубіжних та українських нормативно-правових актів, міжнародних документів, зміст та особливості майнових прав подружжя досить важко охарактеризувати, тому що вони не є одноманітними. Але правові режими майна подружжя досліджуваних європейських держав прийнято поділяти на три основні системи: майнової спільності та майнової роздільності, відкладеної спільності, в межах яких можна виокремлювати декілька типів правових режимів майна подружжя. А саме: правовий режим універсальної майнової спільності подружжя (також відомий як режим абсолютної спільності майна, що передбачає об'єднання в силу укладення шлюбу всього майна та всіх боргів кожного з подружжя); правовий режим обмеженої майнової спільності подружжя (також відомий як спільність набутого, передбачає існування трьох окремих майнових мас, зокрема, приватного або роздільного майна кожного з подружжя та майна спільноти, належного обом з подружжя); правовий режим відкладеної спільності (полягає в тому, що протягом шлюбу майно чоловіка та дружини належить кожному окремо, але якщо відбувається розірвання шлюбу, то все майно поєднується, а потім розділяється між подружжям в рівних частинах, навіть, якщо доходи чи майно одного з подружжя виявиться, наприклад, більше, інший повинен буде сплатити половину різниці між вартістю того чи іншого майна).

Встановлення у міжнародному законодавстві та дотримання у законодавстві України принципу рівноправ'я дружини та чоловіка, рівності їх майнових прав, процедура поділу майна міжнародного подружжя, яка

застосовується у зарубіжних країнах та Україні, здійснюється у залежності від національних матеріальних та процесуальних норм, обраних за допомогою колізійних прив'язок з огляду на види правових режимів майна подружжя.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Здійснивши дослідження обмеження майнових прав подружжя на підставі викладеного в випускній кваліфікаційній роботі матеріалу, можна зробити такі висновки:

1. Визначено поняття та сутність майнових відносин подружжя. Майнові правовідносини подружжя охоплюють три основні сфери – правовий режим майна подружжя у шлюбі; порядок управління майном; та відносини щодо надання утримання. Правовий режим майна подружжя визначається в двох випадках: в першому, коли він встановлений законодавцем, а в іншому - кимось з учасників майнових відносин, а саме подружжям. Тобто існує законний та договірний правові режими майна чоловіка та дружини. Майнові права та обов'язки подружжя займають одне з провідних місць у СК України. Однак, потрібно зазначити, що здійснення особою права приватної власності має обумовлюватися не тільки її майновими інтересами та отриманням певного матеріального задоволення, а й дотриманням суспільних інтересів.

2. В Україні діє презумпція спільності майна подружжя, відповідно до якого майно, придбане за час шлюбу, буде вважатись таким, що належить подружжю, тому зацікавленою особою має бути доведено протилежне, тобто що майно належить їй особисто (адже речі набуті в період шлюбу, автоматично стають спільним майном подружжя). Існують випадки, коли суд може визнати за іншим із подружжя право на частку певної речі індивідуального користування другого з подружжя. Законодавчо визначено, що до особистої приватної власності кожного з подружжя відноситься таке майно: майно, яке кожен з подружжя набув до шлюбу; майно, набуте кожним із подружжя за час шлюбу, але на підставі договору дарування або в порядку спадкування; майно, набуте кожним з подружжя за час шлюбу, але за кошти, які належали їм особисто; речі індивідуального користування, в тому числі коштовності, навіть тоді, коли вони були придбані за рахунок спільних коштів подружжя; премії, нагороди, які кожен одержав за особисті заслуги; кошти, одержані як

відшкодування за втрату (пошкодження) речі; страхові суми; майно, набуте за час окремого проживання подружжя у зв'язку з фактичним припиненням шлюбних відносин; житло або земельна ділянка, набуті одним з подружжя за час шлюбу внаслідок його приватизації.

3. До спільної сумісної власності подружжя відносяться будь-які доходи, отримані чоловіком чи дружиною за час шлюбу (наприклад, зарплата, пенсія, інші доходи) зокрема, якщо один із подружжя уклав договір, то гроші та інше майно, що було одержано за договором, теж буде спільною власністю подружжя. Таким чином, у спільній сумісній власності подружжя немає наперед визначених часток. Право кожного із подружжя рівною мірою поширюється на все спільне майно. Володіння, користування та розпорядження спільної сумісною власністю здійснюються за договором або законом. Власник певного майна, яке перебуває у спільній сумісній власності, має право на її поділ або на виділення з неї окремої частки. Поділ певного майна, яке є у спільній сумісній власності, з виділенням частки співвласника, може бути здійснено за умови попереднього визначення розміру часток, які є рівними, якщо інше не буде передбачено законом або не встановлено судом. Право спільної сумісної власності подружжя настає з моменту одержання цього майна хоча б одним з подружжя.

4. Визначено правові обмеження права особистої приватної власності чоловіка та дружини. Належне здійснення своїх майнових та особистих немайнових прав є обов'язком чоловіка та дружини. Саме це визначає межі як об'єктивне правове явище, нерозривно пов'язане з суб'єктивним правом. Порушення меж суб'єктивного права зумовлює зловживання цим правом та спричиняє певні юридичні санкції. Межі зумовлюються будь-яким суб'єктивним правом і забезпечують свободу здійснення належних власнику правомочностей у встановлених законом межах. Аналіз законодавства та правової доктрини дав змогу переконатися, що обмеження права володіння власника житла без обмеження права користування в чинному цивільному законодавстві не існує. Проте обмеження права володіння можливе при

обмеженні права власності на житло загалом або обмеженні права користування житлом.

Законодавство і судова практика свідчать про те, що за певних умов особисте майно одного з подружжя може перетворитися в об'єкт спільної власності. Це відбувається у разі, якщо особисте приватне майно одного із подружжя за час шлюбу істотно збільшилося у своїй вартості, за умов, що вартість такого майна збільшилася істотно, внаслідок спільних трудових чи грошових затрат або затрат другого з подружжя, і тільки в разі наявності спору між подружжям. Відсутність спору є свідченням того, що правовий режим такого майна одного з подружжя залишається незмінним. Те ж саме стосується і доходу (приплоду, дивідендів), одержаний від майна одного із подружжя.

5. Досліджено та розкрито особливості правового режиму окремих об'єктів права спільної сумісної власності подружжя. Нині у сімейному законодавстві України значну частину норм про право спільної власності подружжя, що були сформовані ще в радянський період, закріплено в цивільному та сімейному законодавстві. Право спільної сумісної власності подружжя займає центральне місце у системі майнових відносин між ними. За його допомогою для подружжя створюються кращі умови для раціонального використання сімейного бюджету, зміцнення сімейно-трудових зв'язків. Протягом подружнього життя дружина та чоловік можуть брати участь не лише у речових, а й у зобов'язальних правовідносинах. Той з подружжя, хто не брав безпосередньо участі в укладенні договору позики або кредиту, стає зобов'язаною стороною (боржником), якщо: договір було укладено другим із подружжя в інтересах сім'ї; майно, одержане за договором, використане в інтересах сім'ї. Дедалі частіше у житті виникають питання щодо визначення та реалізації права власності подружжя. Але все ж таки деякі питання права спільної сумісної власності потребують удосконалення, наприклад порядок реалізації та захисту права спільної власності осіб, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах. Тим не менш існує й позитивна судова практика, яка можливо в майбутньому знайде широке застосування та надасть

можливість в подальшому реально ділити неподільне рухоме майно, враховуючи істотні обставини та потреби подружжя, незалежно від того чи є згода іншого з подружжя на отримання грошової компенсації за його частку у спільному майні подружжя.

6. Проаналізовано зарубіжний досвід щодо обмеження майнових прав подружжя. У правових системах закордонних країн діють різні концепції обмежених прав, щодо яких встановлений законодавчо визначені певні правові режими, завдяки яким подружжя можуть виражати свою волю, реалізовувати себе як особистість та зберегти за собою матеріальну самостійність. При проведенні порівняльного аналізу зарубіжних та українських нормативно-правових актів, міжнародних документів, зміст та особливості майнових прав подружжя досить важко охарактеризувати, тому що вони не є одноманітними. Але правові режими майна подружжя досліджуваних європейських держав прийнято поділяти на три основні системи: майнової спільності та майнової роздільності, відкладеної спільності, в межах яких можна виокремлювати декілька типів правових режимів майна подружжя. А саме: правовий режим універсальної майнової спільності подружжя (також відомий як режим абсолютної спільності майна, що передбачає об'єднання в силу укладення шлюбу всього майна та всіх боргів кожного з подружжя); правовий режим обмеженої майнової спільності подружжя (також відомий як спільність набутого, передбачає існування трьох окремих майнових мас, зокрема, приватного або роздільного майна кожного з подружжя та майна спільноти, належного обом з подружжя); правовий режим відкладеної спільності (полягає в тому, що протягом шлюбу майно чоловіка та дружини належить кожному окремо, але якщо відбувається розірвання шлюбу, то все майно поєднується, а потім розділяється між подружжям в рівних частинах, навіть, якщо доходи чи майно одного з подружжя виявиться, наприклад, більше, інший повинен буде сплатити половину різниці між вартістю того чи іншого майна).

Встановлення у міжнародному законодавстві та дотримання у законодавстві України принципу рівноправ'я дружини та чоловіка, рівності їх

майнових прав, процедура поділу майна міжнародного подружжя, яка застосовується у зарубіжних країнах та Україні, здійснюється у залежності від національних матеріальних та процесуальних норм, обраних за допомогою колізійних прив'язок з огляду на види правових режимів майна подружжя.

Для удосконалення чинного законодавства України щодо обмеження майнових прав подружжя пропонуємо внести наступні **зміни та доповнення** до законодавчих актів України:

1. Доповнити ЦК України ст. 317-1 «Обмеження права власності», а яку виокласти у такій редакції: «Обмеження права власності спрямовані на охорону суспільних інтересів, прав і свобод учасників правовідносин»;

2. Статтю 383 ЦК України доповнити частиною третьою наступного змісту: «юридичні особи - власники житла - можуть використовувати житлові будинки, квартири лише для проживання фізичних осіб і не мають права використовувати їх для господарської діяльності, яка призводить до порушення прав власників інших квартир у багатоквартирному житловому будинку та порушує санітарно-технічні вимоги і правила експлуатації будинку»;

3. Статтю 73 СК України доповнити четвертою частиною такого змісту: «Стягнення може бути накладене на майно кожного з подружжя, за спільними борговими зобов'язаннями подружжя».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text>. (дата звернення: 14.10.2021).
2. Сімейний кодекс України: Закон України від 10 січня 2002 № 2947-III. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> (дата звернення: 14.10.2021).
3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 14.10.2021).
4. Про міжнародне приватне право : Закон України від 18 березня 2004 року № 1618-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text>. (дата звернення: 14.10.2021).
5. Постанова Верховного Суду від 25 травня 2020 р. у справі № 347/955/16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89518654> (дата звернення: 14.10.2021).
6. Постанова Верховного Суду від 15 травня 2019 р. у справі № 520/15882/14-ц. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/82065315>. (дата звернення: 14.10.2021).
7. Постанова Верховного Суду від 07 травня 2019 р. у справі № 490/1408/15-ц про поділ майна подружжя. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81661530>. (дата звернення: 14.10.2021)..
8. Постанова Верховного Суду України від 08 листопада 2017 у справі № 6-1447цс17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90306696> (дата звернення: 14.10.2021).
9. Постанова Верховного Суду від 13 травня 2019 року у справі №6313/1962/17 (провадження №61-252136св113) URL :

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/131796072>. (дата звернення: 14.10.2021)

10.Постанова Апеляційного суду міста Києва від 12 червня 2013 року (справа № 756/13997/15).

URL:<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/746306413> (дата звернення 14.10.2021).

11.Постанова Верховного Суду України від 7 вересня 2016 року, у справі № 6-801цс16. URL:[http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/D24BBBE4CC4FFCF4C225802E0029FECF](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/D24BBBE4CC4FFCF4C225802E0029FECF). (дата звернення: 14.10.2021).

12. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лютого 2006 № 3477-I URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>. (дата звернення: 14.10.2021)

13.Про практику застосування судами законодавства під час розгляду справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя: постанова Пленуму Верховного Суду України від 21 грудня 2007 № 11. URL:<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0011700-07>. (дата звернення: 14.10.2021)

14.Рішення Оболонського районного суду міста Києва від 16 лютого 2017 року у справі № 756/13997/15-ц. URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/65336611>. (дата звернення: 14.10.2021)

15.Справа «Андрій Руденко проти України»: Рішення Європейського Суду з прав людини від 21.12.2010 (заява № 35041/05). URL: http://zakon2.rada.gov.ua./laws/show/974_671. (дата звернення: 14.10.2021)

16.Справа «Серявін та інші проти України»: Рішення Європейського Суду з прав людини від 10.02.2010. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_672 . (дата звернення: 14.10.2021)

17. Байрачна М.І. Права та обов'язки подружжя за Сімейним кодексом України: дис. ... д-ра філ. 12.00.03 Харків, 2020. с. 193.
18. Байрачна М. І. Деякі аспекти майнових прав та обов'язків подружжя. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2019. № 55(Том 1). С. 106-110.
19. Байрачна М. І. Функції сім'ї у сімейному праві України. *«Юридичний науковий електронний журнал»*. 2019. № 3 С. 57-60.
20. Боднар Т. В. Теоретичні і методологічні проблеми застосування норм цивільного кодексу України та інших нормативно-правових актів до регулювання сімейних відносин / Реформування юридичної освіти: виклики часу: збірник статей до ювілею доктора юридичних наук, професора Наталії Семенівни Кузнєцьової відп. ред. О. В. Кохановська та О.О. Кот. Київ: ПрАТ «Юридична практика», 2019. С. 497–510.
21. Боднар Т. Проблеми застосування норм Цивільного кодексу України та інших нормативно-правових актів до регулювання сімейних відносин. *Право України*. 2019. № 2. С. 119–132.
22. Білик О. О. Інститут окремого проживання подружжя в сімейному праві: порівняльно-правовий аспект: дис. канд. юрид. наук: 12.00.03; Київ. нац. ун-т ім.Тараса Шевченка. Київ, 2017. 258 с.
23. Гриняк О. Б. Право спільної власності подружжя на житло за законодавством України: монографія. Київ: НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2017. 220 с.
24. Довбиш О. О. Поняття майна в українській цивілістичній доктрині та практиці Європейського Суду з прав людини. *«Право і суспільство»*. 2016. Вип. 3. С. 46–56.
25. Дякович М.М. Припинення шлюбу внаслідок його розірвання за сімейним правом України. *«Часопис Київського університету права»*. Київ. 2019. №1. С. 125-130.
26. Жорнокуй Ю. М., Сліпченко С. О., Красицька Л. В. Про викладання цивільного та сімейного права в контексті зального до ступу до правничої

професії в Україні / Реформування юридичної освіти: виклики часу: збірник статей до ювілею доктора юридичних наук, професора Наталії Семенівни Кузнєцьової відп. ред. О. В.Кохановська та О.О. Кот. Київ:ПрАТ «Юридична практика», 2019. 528 с.

- 27.Захватаєв В. Н. Кодекс Наполеона : монографія ; 2 вид., пер. та доп. Київ : Алерта, 2016. 1340с. с. 967.
- 28.Калакура В. Я. Міжнародне сімейне право: принципи та особливості колізійногої уніфікаційного регулювання: монографія. К.: Алерта, 2017. 434 с.
- 29.Кожевникова В. О. Співвідношення правової категорії «обмеження» з іншими правовими категоріями у праві. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 1. С. 18–21.
- 30.Кожевникова В. О. Правове регулювання здійснення та обмеження окремих майнових прав подружжя. *Часопис Київського університету права НАН України*. 2017. № 3. С. 154–157.
- 31.Кожевнікова В.О. Особливості правовго регулювання обмежень в сімейному праві України. *Міжнародний наувий журнал «Верховенство права»*. 2017. №3. с. 140-143.
- 32.Кожевникова В.О. Обмеження прав суб'єктів сімейних відносин: проблеми теорії та практики: моногр. Київ: «Комп'ютерний дизайн», 2019. 520 с.
- 33.Кожевникова В.О. Науково-теоретичні засади обмеження прав суб'єктів сімейних відносин : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. Т., 2019. 520 с.
- 34.Кожевнікова В.О. Межі здійснення суб'єктивних сімейних прав.*Часопис Київського університету права НАН України*.2017. №4.с.179-184.
- 35.Кожевникова В. О. Поняття та система методів науки сімейного права. *Eurasian Academic Research Journal*. 2017. № 12 (18). С. 65–70.
- 36.Кожевнікова В.О. До питання застосування сімейно-правових принципів про формуванні обмежень прав суб'єктів. *Eurasian Academic Research Journal*. 2017. № 5 (12). С. 41-50.

37. Кот О. О. Особливості захисту особистих та інших немайнових прав. Проблеми вдосконалення приватноправових механізмів набуття, передачі, здійснення та захисту суб'єктивних цивільних та сімейних прав : матеріали наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті проф. Ч. Н. Азімова. Харків, 2018. С. 43–47.
38. Кот О. О. Здійснення та захист суб'єктивних цивільних прав: проблеми теорії та судової практики: монографія. Київ: Алерта, 2017. 494 с.
39. Лаптева М. І. Права та обов'язки осіб, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою. Корпоративне право України та країн Європейського Союзу: новели законодавства: зб. наук. пр. за матеріалами XVI Міжнар. наук.-практ. конф.. Івано-Франківськ, 2018. С. 92-95.
40. Лисенко І. В. Право приватної власності на житло та його обмеження : монографія. Київ : «Персонал», 2018. 180 с.
41. Менджул М. В. Принцип рівності та право на шлюб. Конституційно-правові академічні студії. 2019. № 1. С. 15-20.
42. Менджул М. В. Сімейний кодекс України та принципи Європейського сімейного права: питання відповідності. Закарпатські правові читання : матеріали XI Міжнар. наук.-практ. конф. Ужгород, 2019. С. 117–122.
43. Мельниченко О.В. Поділ майна подружжя за законодавством України та країн Європейського союзу : дис... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2015. 236 с. с. 154.
44. Надьон В. В. Кореляційний зв'язок (співвідношення) суб'єктивних цивільних прав та суб'єктивних цивільних обов'язків. Збірник наукових праць, присвячених 20-річному ювілею кафедри цивільного права № 2. Харків, 2019. с. 41–52.
45. Надьон В. В. Суб'єктивний обов'язок як елемент змісту цивільних правовідносин : дис. ... д-ра юрид. наук. : 12.00.03 / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2018. 411 с.

46. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України. Судова практика з питань сімейних стосунків/ С.М. Кавун, О. М. Ключев, А.А. Стародубцев, та ін. К.: «Видавничий дім «Професіонал», 2017. – 360
47. Новохатська Я. В. Здійснення подружжям права спільної сумісної власності. Актуальні проблеми приватного права: матеріали наук.-практ. конф., присвяч. 94-й річниці з дня народж. В. П. Маслова (м. Харків, 19 лют. 2016 р.). Харків: Право, 2016. С. 128–131.
48. Нікітюк О. М. Охорона та захист права спільної власності подружжя: нотаріат, суд, виконавче провадження: монографія (Серія «Процесуальні науки»). Київ: Алтера, 2018. 208 с.
49. Нікітюк О. М. Охорона та захист права спільної власності подружжя у цивілістичному аспекті: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.13. К., 2017. С. 10.
50. Ніколаєнко М.Б. Новостворене майно як об'єкт спільної власності подружжя: афтореф. дис. к.ю.н. за. 12.00.03. К. 2018. С.15.
51. Простибоженко О. С. Правова кваліфікація відносин, які виникають між подружжям при укладенні одним з них договору без згоди іншого: український та європейський підходи. Проблеми вдосконалення приватноправових механізмів набуття, передачі, здійснення та захисту суб'єктивних цивільних прав: матеріали «круглого столу», присвяч. пам'яті проф. Ч. Н. Азімова, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого Х., 2016. 292 с.
52. Простибоженко О. С. Гармонізація законодавства України із законодавством держав-членів Європейського Союзу щодо правового режиму спільності майна подружжя: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2017. С. 97.
53. Радченко Л.П. Шлюбний договір в іноземних правопорядках: окремі засади правового регулювання. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 9. С. 38–41.

- 54.Розгон О. В. Договори у сімейному праві України: монографія О. В. Розгон. Київ: Ін Юре, 2018.с. 301.
- 55.Розгон О.В. Правовий режим майна осіб, які проживають однією сім'єю без реєстрації шлюбу. *Мала енциклопедія нотаріуса*.2016.№5 (89).с.164-173.
- 56.Сафончик О. І. Шлюбні правовідносини в Україні: теорія і практика: дис. докт. юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2018. 451 с.
- 57.Сафончик О.І. Визначення та підстави припинення шлюбу за законодавством України. Часопис цивілістики: наук.-практ. журн. НУ «Одеська юридична академія». Одеса: Фенікс, 2017. Вип. 25. С. 75–79.
- 58.Сафончик О.І. Поняття припинення шлюбу та його відмінність від визнання шлюбу недійсним за законодавством України. Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія». 2017. № 3. С. 51–60.
- 59.Сібільов М. М. Договірне регулювання сімейних відносин: становлення і сучасний стан законодавства та напрями наукових досліджень. Спогади про людину, вченого, науковця : (до 60-річчя від Дня народж. проф.І. В. Жилінкової) за заг. ред. Р. О. Стефанчука. Харків, 2019. С. 195–205.
- 60.Стефанчук М. О. Окремі аспекти адаптації українського законодавства в сфері шлюбних відносин до стандартів ЄС: проблеми термінології та особливості законодавчого закріплення. *Eurasian Academic Research Journal Multilanguage Science Journal*. 2017. № 5 (11). С. 79.
- 61.Сурженко О. А. Способи захисту майнових цивільних прав. Актуальні проблеми приватного права : матеріали XVIII наук.-практ. конф.,присвяч. 97-й річниці з дня народж. В. П. Маслова (Харків, 22 лют. 2019 р.). Харків, 2019. С. 223–226.
- 62.Тичковська О.В. Правовий режим спільної власності подружжя. *«Молодий вчений»*.2017. №5.1 (45.1). с. 137-141.
- 63.Тичковська О.В. Правовий режим спільної власності подружжя. *«Молодий вчений»*.№1.2017. С.138-143.

- 64.Хобор Р. Б. Шлюбний договір як регулятор майнових відносин подружжя: дис. канд. юрид. наук: 12.00.03. К., 2017. С. 66
65. Цивільний кодекс Мальти від 11 лютого 1870 року з подальшими змінами станом на 2016. URL : <http://www.justiceservices.gov.mt/DownloadDocument.aspx?app=lom&itemid=135130&l=1>. (дата звернення: 10.02.2021)
- 66.Цивільний кодекс Нідерландів від 1838 року і переглянуто в 1992 році. Цивільне право Нідерландів. URL: www.dutchcivillaw.com/civilcodebook01.htm. (дата звернення: 10.02.2021)
- 67.Чалий Ю. І. Розуміння цивільного права як справедливості. Проблеми цивільного права та процесу : тези доп. учасників наук.-практ. конф. Харків. 2019. С. 214–216
- 68.Чеховська І. В. Сімейне право : практикум І. В. Чеховська, Л. О. Самілик. Ірпінь : ун-т Державної Фіскальної Служби України, 2019. 132 с.
- 69.Чурпіта Г.В. Захист сімейних прав та інтересів у порядку непозовногоцивільного судочинства: монографія. К. Алерта, 2016. 434 с.
- 70.Явор О. А. Юридичні факти в сімейному праві України: усталені підходи та новітні тенденції: монографія. Х.: Право, 2016. 352 с.
71. Якубівський І. Є. Проблеми реформування законодавства України у сфері захисту майнових прав. Актуальні проблеми приватного права: матер. наук.-практ. конф., присвяч. 97-й річниці з дня народж. д-ра юрид. наук, проф. В. П. Маслова; м. Харків, 22 лютого 2019 р. Харків: Право, 2019. С. 259-263.